

ความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอน หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
OPINIONS OF STUDENTS ON TEACHING AND LEARNING
IN POLITICAL SCIENCE CURRICULUM
AT BURIRAM BUDDHIST COLLEGE

—♦♦♦—
¹ณัฐพงศ์รัช กุรัตนธรรมา

¹Natphongtach Kurattanma

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Natphongtach_k@gmail.com

Received July 25, 2019; Revised November 12, 2019; Accepted December 19, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์ 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำแนกตามสถานภาพปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ สถานภาพ ช่วงอายุ และชั้นปีที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง คือนิสิตระดับปริญญาตรี ที่ลงทะเบียนเรียนสาขาวิชารัฐศาสตร์ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 111 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert) ประกอบด้วยคำถามด้านละ 15 ข้อ ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

¹ อาจารย์, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานด้วยค่าที (T-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า 1) นิสิตมีความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลและด้านการให้บริการอื่น 2) นิสิตมีสถานภาพปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ยกเว้นนิสิตชั้นปีที่ 1 กับชั้นปีที่ 2, ชั้นปีที่ 2 กับชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 กับชั้นปีที่ 2 มีความคิดเห็นด้านการให้บริการอื่นๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : ความคิดเห็น; การเรียนการสอน; สาขาวิชารัฐศาสตร์

Abstract

The objectives of this research included: 1) to study the opinions of students towards the teaching in Political Science Curriculum at Buriram Buddhist College; 2) to compare the opinions of students classified by personal status of the respondents including marital status, age and the year studying. The sample consisted of 111 undergraduate students enrolled in Political Science Curriculum in the second semester of the academic year 2014. The instrument used in the research was a questionnaire with rating scale of Likert method. The questionnaire consisted of 15 questions in each aspect. In quantitative data collection, data were analyzed with a computer program. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, average, standard deviation, comparison through T-test and a one-way analysis of variance (One-way ANOVA). The results of this research were as follows. The overall opinions of students on the teaching in Political Science Curriculum at Buriram Buddhist College was at a high level. When it was considered by aspect, it was found as follows. 1) The opinions of students towards teaching and learning in all aspects were at a high level and it could be chronologically

arranged from the highest to the lowest levels as follows: teaching and learning media; teaching and learning; assessment and evaluation; and provision of services. 2) The overall opinions towards Political Science Curriculum of students with 4 different aspects of status according to personal factors were not different. There was an exception of the different opinions between: the first and the second year; the second year and the third year; and the fourth year and the second year that they had different opinions on provision of services with statistical significance at the level of 0.05.

Keywords: Opinions, Teachings, Political Science Curriculum

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน มีนิสัยใฝ่รู้รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็กและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน และสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

การศึกษาที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันเป็นผลที่เกิดมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการพัฒนาเทคโนโลยี เมื่อราว 200 ปีที่ผ่านมา จนกระทั่งยุคปฏิรูปสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศตะวันออก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมาที่เรียกว่า ยุคก้าวหน้า (Progressivism) แล้วแผ่กระจายแนวคิดไปสู่การศึกษาแนวใหม่ที่มุ่งแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาเทคโนโลยีและพัฒนาคนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ในทุกภูมิภาคของโลก โดยมุ่งพัฒนาคนเพื่อความเป็นเลิศที่ส่งผลมาสู่ปัญหาสังคม ครอบครัว และบุคคล กล่าวคือสังคมที่ขาดความรัก ความเมตตา เกิดอาชญากรรม ยาเสพติด ฯลฯ ที่เรียกว่า “การล่มสลายของสังคม” ครอบครัว

ที่โดดเด่น มุ่งทำงานหาเงิน ต่างคนต่างอยู่ ที่เรียกว่า “ครอบครัวขาดความอบอุ่น” และบุคคลที่มุ่งหาประโยชน์ส่วนตัว เห็นแก่ตัวขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ที่เรียกว่า “เป็นคนที่เห็นแก่ตัว” เป็นการศึกษาที่ทำให้คนงมงายไม่รู้จักชีวิตตนเอง ไม่รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคม ชุมชน และสังคมโลก ไม่รู้จักว่าอะไรคือความจริง อะไรคือความเท็จ ไม่รู้จักคุณค่าและความดีงามในความเป็นมนุษย์ ดังตัวอย่างการศึกษาที่จัดการแข่งขันทางวิชาการที่เน้นคะแนนจากการสอบผลสัมฤทธิ์ทางเนื้อหา มิได้วัดความรู้ความสามารถทางสังคม สิ่งแวดล้อม และคุณธรรมจริยธรรม การศึกษาที่สร้างค่านิยมในการบริโภคทรัพยากรอย่างไร้ขอบเขต ได้แก่ การสร้าง แบรนดและการออกแบบสิ่งของอุปโภคบริโภค และแม้แต่การพูดถึงของเก่าอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็กลับเหมามาใช้ทั้งหมด โดยมีได้พิจารณาความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งล้วนนำไปสู่ความงมงายผิดพลาดสะสมหนักยิ่งขึ้น (วินัย วีระวัฒนานนท์. 2555)

การจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าที่จะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี เมื่อกล่าวในเชิงบริหารต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

การศึกษาจากการร่วมลงมือปฏิบัติจริงๆ นอกจากจะหัดให้คนทำเป็น คิดเป็น แล้วยังปลูกฝังการทำงานเป็นหมู่คณะ ไม่ใช่ต่างคนต่างท่ง เพื่อว่าใครจะได้คะแนนดีกว่าใคร ซึ่งเป็นการเห็นแก่ตัวและควรใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนานิสัยที่ดีงามอื่นๆ ขึ้นมาด้วย เช่น จริยธรรมความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การรักษาความสะอาดของที่สาธารณะ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯลฯ จากการปฏิบัติจริงๆ ไม่ใช่ท่องเอาคะแนน (ประเวศ วะสี, 2526)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับการสถาปนาจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ จึงได้กำหนดพันธกิจให้สอดคล้องกับพระราชปณิธานของพระองค์ พระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย กล่าวคือ ผลิตบัณฑิต วิจัย และพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ตลอดถึงการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ให้มีความรู้เกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาการสมัยใหม่สำหรับนำไปประยุกต์ใช้กับศาสตร์ต่างๆ อันจะอำนวยประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต ตลอดถึงการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสมดุลในด้านสังคม จิตใจและสติปัญญา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นหน่วยงานที่ขยายการศึกษาสู่ภูมิภาคของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง เมื่อปีพุทธศักราช 2552 มีนิสิตเป็นภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไปสมัครเข้าเรียนครั้งแรก จำนวน 472 รูป/คน ทำให้มีมติเห็นชอบให้ดำเนินการขยายห้องเรียนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ มาดำเนินการจัดการเรียนการสอน ณ วัดพระพุทธบาทเขากะโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อขยายการให้บริการทางการศึกษาแก่ พระภิกษุสามเณร ในระดับอุดมศึกษา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นการส่งเสริมพัฒนาการศึกษาในระดับท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น ในด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์แขนงอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลี เพื่อจะได้นำไปพัฒนาสังคมประเทศชาติและพระพุทธศาสนาต่อไป

เมื่อปี พ.ศ.2553 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ได้จัดให้มีการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจในการบริการวิชาการให้แก่สังคม โดยมีจุดมุ่งหมายในอันที่จะให้การศึกษอบรมในส่วนที่เป็นการบริการวิชาการแก่สังคม หลักสูตรดังกล่าวได้รับความสนใจจากพระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไป ด้วยความคาดหวังว่าจะสามารถนำวิชาการในด้านการบริหารจัดการ การปกครอง ไปปรับประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ การดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำแนกตามสถานภาพปัจจัยส่วนบุคคลของนิสิต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตที่ศึกษาในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 111 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของนิสิตผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ ช่วงอายุและชั้นปีที่ศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของนิสิตต่อการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการให้บริการอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) มี 5 ระดับ

ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะและความต้องการด้านอื่นๆ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์และเสนอค่าสถิติการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณของผู้ตอบแบบสอบถาม ไปวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าร้อยละวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลโดยค่าสถิติและความเรียง

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ สรุปผล ดังนี้

1. ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มีดังนี้

1.1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า นิสิตส่วนใหญ่เป็นคฤหัสถ์ จำนวน 86 คน บรรพชิต จำนวน 25 รูป มีช่วงอายุ 26-35 ปี จำนวน 54 คน รองลงมาคือ 20-25 ปี จำนวน 31 คน ช่วงอายุ 36-46 ปี จำนวน 20 ปี จำนวนน้อยที่สุด คือ อายุ 46 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน นิสิตส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 จำนวน 32 คน รองลงมาคือ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 31 คน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 29 คน และชั้นปีที่ 1 จำนวนน้อยที่สุด คือ 19 คน

1.2 ผลความคิดเห็นด้านการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ของนิสิต พบว่า โดยภาพรวมทั้งนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ และบรรพชิต แยกตามช่วงอายุ และชั้นปีที่ศึกษา ส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมาก ซึ่งหมายถึง มีความคิดเห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนด้านการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.3 ผลความคิดเห็นด้านสื่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ของนิสิต พบว่า โดยภาพรวมทั้งนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ และบรรพชิต แยกตามช่วงอายุ และชั้นปีที่ศึกษา ส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมาก ซึ่งหมายถึง มีความคิดเห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนด้านสื่อการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.4 ผลความคิดเห็นด้านการวัดผลและประเมินผล หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ของนิสิต พบว่า โดยภาพรวมทั้งนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ และบรรพชิต แยกตามช่วงอายุและชั้นปีที่ศึกษา ส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมาก ซึ่งหมายถึง มีความคิดเห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนด้านการวัดผลประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.5 ผลความคิดเห็นด้านให้บริการอื่นๆ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ของนิสิต พบว่า โดยภาพรวมทั้งนิสิตที่เป็นคฤหัสถ์ และ

บรรพชิต แยกตามช่วงอายุและชั้นปีที่ศึกษา ส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมาก ซึ่งหมายถึง มีความคิดเห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนด้านให้บริการด้านอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นนิสิตชั้นปีที่ 1 กับชั้นปีที่ 2, ชั้นปีที่ 2 กับชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 กับชั้นปีที่ 2 มีความคิดเห็นด้านการให้บริการอื่นๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มีความคิดโดยรวม ดังนี้ 1) ต้องมีที่พักของนิสิต เป็นกิจจะลักษณะมากกว่านี้ 2) การออกเกรดให้แก่นิสิตท้อมต่อท้อม 3) ต้องการติดเครื่องปรับอากาศทุกห้องเรียน 4) ต้องการให้เข้มงวดเรื่องระเบียบ 5) ต้องการปรับภูมิทัศน์ด้านหน้าอาคารเรียน ควรนำต้นไม้ และดอกไม้ มาปลูกเพิ่มให้มากขึ้น 6) การเข้าห้องเรียน ควรมีมาตรการเด็ดขาดและเข้มงวดมากกว่าที่เป็นอยู่ 7) การแต่งกายของนิสิตไม่ควรนุ่งสั้นจนเกินไป 8) สถานที่จอดรถยังไม่เพียงพอ ควรแบ่งเป็นที่จอดรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ให้เป็นระเบียบ 9) ควรมีโรงอาหารสำหรับนิสิตให้เพียงพอกับจำนวนนิสิตที่เรียน 10) ควรมีระบบ wifi internet ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ 11) สถานที่จอดรถให้เพียงพอ 12) ควรมีทางเข้าวิทยาลัยให้นิสิตขับรถเข้าตอนนี้ไปใช้ทางเข้าของเขากระโดง 13) ควรมีการจัดระเบียบเรื่องเครื่องแต่งกายสำหรับนิสิตให้ใสเหมือนกัน 14) อาจารย์มีความพร้อมตรงต่อเวลาในการเข้าสอน 15) ให้นิสิตสามารถตอบข้อซักถามได้ มีคำตอบที่เข้าใจง่าย สามารถนำเป็นมีแนวคิดในวันข้างหน้าได้หากมีปัญหา 16) โต๊ะนั่งเรียนไม่เหมาะสม ต้องการโต๊ะเหมือนที่ในห้องประชุม 17) ต้องการแสดงความคิดเห็นเวลาประชุม 18) ต้องการที่พักกรณีอยู่ไกล 19) ต้องการให้แก้ไขที่จอดรถ 20) ต้องการให้อาจารย์ใช้สื่อการสอนที่สนุก เข้าใจง่าย 21) การประชาสัมพันธ์เรื่องผลการเรียน ตรวจสอบได้ 22) อยากให้เลิกเรียนเวลา 16.30 น.

2. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำแนกตามสถานภาพปัจจัยส่วนบุคคลของนิสิตแตกต่างกันในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการให้บริการอื่นๆ พบว่า นิสิตที่มีสถานภาพปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือนิสิตมีความคิดเห็นทุกด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของนิสิตต่อการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ในวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ควรปรับปรุงหรือพัฒนาหลักสูตรด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ตลอดจนทั้งการบริการด้านอื่นๆให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะนิสิตเป็นกลุ่มบุคคลที่จะนำความรู้ในด้านต่างๆ ไปปรับใช้ในการทำงาน การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น และการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยยึดหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง เป็นสากล ก็จะทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง หลักสูตรควรจัดการประชุมหรือสัมมนาหรือปฐมนิเทศแก่นิสิตหรืออาจารย์ผู้สอน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านบริการอื่นๆของหลักสูตร ก่อนทำการเปิดการเรียนการสอน และจัดการประชุมเพื่อสอบถาม หรือขอความเห็นในการดำเนินงานหรือการให้บริการของหลักสูตรหรือจัดหาช่องทางอื่นเพื่อจะรับฟังความคิดเห็นของนิสิตหรือผู้มารับบริการสม่ำเสมอ และรวบรวมนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดเป็นแผนพัฒนาหรือกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารจัดการต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ.(2542) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
ประเวศ วะสี. (2526), *พุทธธรรมกับสังคม*, กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
วินัย วีระพัฒนานนท์. (2555), *นักสิ่งแวดล้อมศึกษามืออาชีพ*, พิษณุโลก:พิษณุโลกดอทคอม,
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559), *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ* สำนักนายกรัฐมนตรี,ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559.

สารานียธรรม : หลักมนุษยสัมพันธ์เพื่อความสมานฉันท์

SARANIYADHAMMA: A HUMAN RELATIONS

PRINCIPLE FOR RECONCILIATION

²พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศ และ ³พระเรืองเดช โชติธมโม

¹Phrakrupanyasudhammanit et and ²Phrarueangdet Chotidhammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Panya_dha@gmail.com

Received July 25, 2019; Revised November 12, 2019; Accepted December 19, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักมนุษยสัมพันธ์และการสานความสัมพันธ์ตามหลักสารานียธรรม มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกับระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมหรือการดำเนินงานต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ซึ่งในการติดต่อเกี่ยวข้องกับระหว่างกันย่อมเป็นไปได้ที่ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น ความเห็นพ้อง ความพอใจร่วมกัน หรือความสมานฉันท์ คือ สิ่งสำคัญ สิ่งจำเป็น ในห้วงที่งานหรือกิจกรรมจำต้องดำเนินไป สารานียธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกันแก่ผู้ซึ่งบาดหมางหรือไม่บาดหมางกันก็ดี

คำสำคัญ : มนุษยสัมพันธ์, สมานฉันท์, สารานียธรรม

² อาจารย์, หลักสูตรรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

³ อาจารย์, หลักสูตรรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

Abstract

The objective of this article is to present knowledge on human relations principle and merging the relationship through Saraniyadhamma principle. Human relations means contacts between humans and humans aiming for mutual understandings that leads to common spiritual and physical cooperation in efficiently implementing activities or operations and the achievement of the targeted goals. In mutual contacts, it is possible that conflicts might or might not take place. Mutual agreement, satisfaction and reconciliation is, therefore, important and necessary for proceeding the ongoing tasks or activities. Saraniyadhamma means Dhamma that is the cause of remembrance. It helps someone to be loved and respected. It is also a Dhamma for: social welfare; absence of quarrels; the unity among people in conflicts or out of conflicts

Keywords: Human Relations, Reconciliation, Saraniyadhamma

บทนำ

ตามธรรมชาติโดยตั้งใจก็ดี มิตั้งใจก็ดี ในความเป็นมาเป็นอยู่ และจะเป็นไปของคน และสัตว์นั้น มีครรลองสามัญดูกันคือเพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ดังภาษิตโบราณที่พระพุทธทาสภิกขุท่านกล่าวไว้“อาหารนิททา ภยเมถุนญจ สามาณญเมตปสุภิ นรานํ การกินอาหารก็ดี การพักผ่อนหลับนอนก็ดี การเสพเมถุนธรรมก็ดี การรู้จักขี้ลาดต่ออันตรายหนีภัยก็ดี 4 อย่างนี้ มีเสมอกันในระหว่างสัตว์มนุษย์กับสัตว์เดียรัจฉาน”(พุทธทาสภิกขุ,2554) การศึกษาเรื่องสมองในศาสตร์สมัยใหม่ก็มีความสอดคล้องกันที่ว่าสมองส่วนหลังของคนและสัตว์ทำหน้าที่ควบคุมสัญชาตญาณชีพและสัญชาตญาณเพื่อการอยู่รอด (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2559) คน สัตว์ แสวงหาอาหารก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์, คน สัตว์ พักผ่อนหลับนอนก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์, คน สัตว์ มีความสัมพันธ์ระหว่าง

เพศก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์, คน สัตว์ มีความเกรงกลัวต่อภัยอันตรายนั้นก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเผ่าพันธุ์

หลักมนุษยสัมพันธ์กับความสมานฉันท์

หลักมนุษยสัมพันธ์กับความสมานฉันท์กล่าวถึงเฉพาะคน การจะได้มาซึ่งผลตามความต้องการดังกล่าวเราจำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพาเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ดังที่ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่เป็นเหล่า มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันทำให้พวกเขาารู้สึกปลอดภัยซึ่งเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์” (วิจิตร อาวะกุล, 2543) ในความเป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ นานา ต่อกันและกันของมนุษย์ ดังกล่าว ในที่นี้เราอาจให้คำจำกัดความสั้นๆ ได้ว่า “มนุษยสัมพันธ์” มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือประสานงานกัน ให้ดำเนินงานต่าง ๆ อย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ (วินิจ เกตุขำ, 2537:17)

มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกับระหว่างมนุษย์ เพื่อให้เกิดความรักใคร่ชอบพocom ร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายดำเนินชีวิตให้ราบรื่น (สมพร สุทัศนีย์, 2543)

มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล เพื่อมุ่งให้เกิดการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือหมายถึงศิลปะในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี (นิภา มานะการ, 2541) มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2559)

อ้างอิงความหมายของ “มนุษยสัมพันธ์” มาพอสมควร แต่ผลสัมฤทธิ์ตามความหมายที่ให้จะออกมา ดี ไม่ดี นั้นหาใช่เกิดจากการอ่านข้ออธิบายของคำจำกัดความที่เห็นว่าดีจนจบแล้วปิดหน้าหนังสือไม่ หากจำต้องอาศัยการประพฤติปฏิบัติ ที่หมายถึง การคิด พูด และทำในสิ่งนั้นๆ เป็นสำคัญด้วย เพราะเรื่องความสัมพันธ์ของผู้ที่ คิด พูด และทำ อะไรๆ ร่วมกันนั้น โดยปกติย่อมมีทั้งที่เป็นไปใน ทางดี ทางไม่ดี ทางบวก ทางลบ หากความสัมพันธ์นั้นเป็นไปในทางที่ดีหรือทางบวกก็คงไม่มีปัญหาอะไร แต่หากความสัมพันธ์นั้น

เป็นไปในทางที่ไม่ดีหรือทางลบ ข้อนี้หากประสงค์จะให้ ชีวิต ครอบครัว องค์กร สังคม ประเทศ วัฒนาต่อไป สิ่งอันจำเป็นต้องมีก็คือสร้างความสมานฉันท์ หรือ “ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน” (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, 2546) การสร้างความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน ในที่นี้หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือเริ่มจากการทำความเข้าใจ เข้าใจในความเห็นของผู้อื่นว่าเหตุใดเขาจึงคิดเห็นเช่นนั้น เมื่อเข้าใจแล้วก็ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้เป็นไปในแนวทางอันชอบหรือที่เรียกว่าสัมมาทิฐิ อยู่บนหลักการอันควร เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้วสิ่งอันพึงกระทำต่อมาก็คือ คำพูดและการกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติ ก็ควรเป็นไปในสัมมาบรรค คืออยู่บนพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความสมานฉันท์ กล่าวคือ สิ่งที่พูด และกระทำในระหว่างหมู่คณะนั้นก็ควรเป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกับความคิดความเห็นที่ได้ปรับให้ตรงเกิดสัมมาทิฐิกระทั่งพอใจและเห็นพ้องกันนั้นแล้ว เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ความกลมกลืน ประองตอง สอดคล้อง สามัคคี ย่อมบังเกิด ซึ่งสิ่งนี้เองที่จะนำพาชีวิต ครอบครัว องค์กร สังคม ประเทศ ดำเนินต่อไป

มนุษย์สัมพันธ์กับการสร้างความสมานฉันท์นี้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นคำสอนทางธรรมจริยา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พุทธศาสดาได้ทรงตรัสสอน ปรากฏในพระไตรปิฎกตอนที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้นภิกษุในกรุงโกสัมพีบาดหมาง ทะเลาะวิวาท ไม่ทำความเข้าใจ ไม่ปรับความเข้าใจ ไม่ปรารณาความเข้าใจ ไม่ทำความเข้าใจ ประองตอง ไม่ปรารณาความประองตองกัน พระพุทธองค์จึงได้ทรงตรัสสอน สาราณียธรรม ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกัน แก่ภิกษุผู้บาดหมางกัน

วิเคราะห์หลักธรรมสาราณียธรรม

สาราณียธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติของผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศ หรือแม้กระทั่งในระดับโลกหลักธรรมสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่

1. เมตตาการุณยธรรม ตั้งเมตตาการุณยธรรมในหมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในหมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรม ในหมู่คณะ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน

5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับหมู่คณะทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันกับหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณคือ เป็น สารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็น ปิยกรณ์ (ทำให้เป็นที่รัก) เป็น ครุกรณ์ (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์ (ความกลมกลืนเข้าหากัน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ(ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) เป็นผู้ที่มีทิฐิโดยทิฐิอันประเสริฐ เป็นนियานิกธรรม เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตามเสมอกันกับหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547:300)

จาก 6 ข้อในสาราณียธรรม เมื่อจัดตามบริบทสามารถย่อลงได้เป็น 4 ประการ คือ

1. คิด พูด ทำด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ข้อที่ 1-3)

2. การแบ่งปันให้เท่าเทียมกัน หมายถึง เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคด้วยกัน (ข้อที่ 4)

3. สีสสามัญญา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับหมู่คณะ คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ข้อที่ 5)

4. ทิฐีสสามัญญา มีความเห็นชอบร่วมกัน ลงรอยเดียวกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา (ข้อที่ 6)

สาราณียธรรมตามบริบทนี้ ครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาส พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี ณ สหบัญชรพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ทรงแนะนำให้คนไทยปฏิบัติตามธรรมเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ดังนี้

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

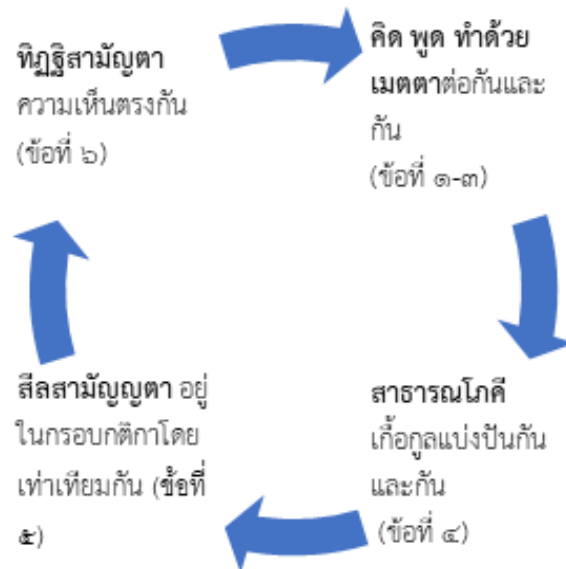
ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริตในกฎกติกาและในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน (พระธรรมโกศาจารย์, 2559)

ส่วนในทางปฏิบัติสาราณียธรรมเริ่มต้นด้วยข้อที่ 6 ทิฐีสสามัญญา คือ ปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน ลำดับต่อมาคือ คิด พูด ทำ ต่อกันด้วยเมตตา (ข้อที่ 1-3) เกื้อกูลแบ่งปันกัน และกัน (ข้อที่ 4) สีสสามัญญา มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย อยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน (ข้อที่ 5) และปรับความคิดเห็นให้ ตรงกัน ลงรอยเดียวกัน มีเหตุผลมากยิ่งขึ้นด้วยทิฐีสสามัญญา (ข้อที่ 6)

แผนภูมิแสดงสารานียธรรมในทางปฏิบัติ

บทสรุป

ด้วยเหตุที่การดำเนินไปของชีวิตคนเรานั้นจำต้องอยู่ภายใต้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะเหตุที่จำต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนี้เอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จึงเกิดขึ้น หากเป็นความสัมพันธ์ปกติทั่วไปเพียงเพื่อสนองตอบปัจจัยที่ชีวิตต้องการตามพื้นฐานนั้น ก็คงไม่ยุ่งยากสักเท่าใด แต่ความเป็นไประหว่างชีวิตกับชีวิตของคนเราหาได้ง่ายดายเพียงนั้น มักมีเรื่องราวต่างๆ นานา แทรกซ้อนเข้ามาให้ต้องจัดการ เพื่อความสัมพันธ์นั้นจะได้ดำเนินไปในแนวทาง ที่ถูก ที่ควร ที่ประสงค์ ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์และการสร้างความสมานฉันท์ จึงเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งจำเป็น นอกจากความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์และการสร้างความสมานฉันท์แล้ว ที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งหย่อนกว่ากันก็คือธรรมะ เพราะ “ธมโม หิ เตสํ อธิโก วิเสโส ธรรมะเท่านั้นที่ทำให้คนผิดแผกแตกต่างจากสัตว์” ข้อนี้เองพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสารานียธรรม 6 ประการ ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึง เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เพื่อความสงเคราะห์ ไม่วิวาท ความสามัคคี ความเป็นอันเดียวกัน และหากผู้ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กันนั้นได้ใคร่ครวญพิจารณาน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ ฉันท์ที่เกิดจาก

สารานุกรมก็พร้อมที่จะพาเรื่องราวว่าด้วยมนุษย์สัมพันธ์ให้ดำเนินไปในครรลองที่ดั่งงาม
เหมาะสม อย่างที่ควรจะเป็น บรรลุสิ่งที่ประสงค์และเป้าหมายในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2554), *แก่นพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน, (2543), *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2543*. กรุงเทพฯ :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วิจิตร อวະกุล.(2543), *เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์ : Human Relations Technique*, พิมพ์ครั้งที่
ที่ 8. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- วินิจ เกตุขำ, (2535), *มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารยุคใหม่*. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้ง
เฮ้าส์.
- สมพร สุทัศน์ย์, (2543), *มนุษย์สัมพันธ์*, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, *สมอง : ป่อเกิดทุกข์ แหล่งสร้างสุข*. แหล่งที่มา:
<https://www.doctor.or.th/article/detail/10938> [๑๘ เมษายน ๒๕๕๙].
- ราชบัณฑิตยสถาน, *มนุษย์สัมพันธ์*, [ออนไลน์].แหล่งที่มา:
<http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑๘ เมษายน ๒๕๕๙].
- พระธรรมโกศาจารย์, *พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
[http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&arti
clegroup_id=21](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&article_group_id=21) [21 เมษายน 2561].

การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE LOCAL WISDOM THROUGH THE BUDDHIST RITUALS

⁴เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต และ ⁵กิตติพัฒน์ ทาวงศ์ษา

¹Sepbundit Noangbundit and ²Kittiphat Thawongsa

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประเทศไทย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

²Mahamakut Buddhist University, Thailand.

¹Sepbandit@hotmail.com, ²kittiphat2016@gmail.com

Received July 25, 2019; Revised November 12, 2019; Accepted December 19, 2019

บทคัดย่อ

การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน มีกระบวนการหรือวิธีการที่หลากหลาย บางกระบวนการอาศัยหลักเศรษฐกิจ บางกระบวนการอาศัยการขับเคลื่อนจากภาครัฐ เพื่อให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ เพื่อมุ่งให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน ถ่ายทอด และพัฒนาให้ยั่งยืน กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอิงอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เป็นทางเลือกใหม่ในการสร้างกระบวนการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน ถ่ายทอด และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนได้อย่างสมบูรณ์ เพราะมีหลักยึดมั่นจิตใจที่เรียกว่า “ศรัทธา” การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยอิงอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

⁴ อาจารย์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

⁵ อาจารย์, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

ประยุกต์ธรรมะ จากพระไตรปิฎก สร้างเป็นกิจกรรมประจำวัดในชุมชน สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถขยายสู่ฐานเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ยั่งยืน; พิธีกรรมทางพุทธศาสนา

Abstract

The development of sustainable local wisdom includes various processes and methods. Some processes rely on economic principles and some processes rely on the drive of the government in order to: place the importance on various local wisdoms; focus on preserving, restoring, continuing, transferring and sustainably developing the wisdom. The local wisdom development process through Buddhist rituals is a new alternative in creating the processes of preservation, restoration, continuity, transfer, and sustainable development of the local wisdom. This is due to the mindful commitment called “ Faith” .To sustainably develop local wisdom through Buddhist rituals, it can be implemented by applying Dhamma in Tipitaka into community temple activities that contribute to local wisdom development and extension of sustainable community economic base.

Keywords: Development, Local Wisdom, Sustainability, Buddhist Rituals

บทนำ

วงการการศึกษาตื่นตัวกับคำว่า“ภูมิปัญญาท้องถิ่น”เมื่อแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ปรากฏคำดังกล่าวในหมวดที่ 4 ว่าด้วยเรื่องแนวทางการศึกษา ข้อที่ 9 ว่า “ให้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยในศาสตร์สาขาต่างๆ รวมทั้งจากแหล่งวิทยากรอื่น ๆ มี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด หอสมุด พิพิธภัณฑ์ สื่อมวลชน เป็นต้น มาพิจารณาประกอบการจัดการเรียนการสอน”

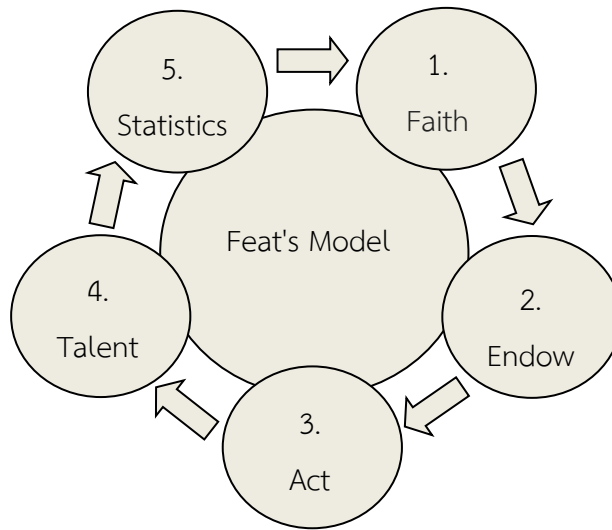
จากนั้นคำว่า“ภูมิปัญญาท้องถิ่น”มีปรากฏศัพท์ใกล้เคียง คือ“ภูมิปัญญาไทย” ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในมาตรา 23 (3) ระบุว่า“ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา” ทำให้คำสองคำนี้เป็นที่คนไทยเริ่มรู้จักและพยายามหาคำนิยาม

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว ฟันฟู ประยุกต์ ประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักฟันฟู นักประยุกต์และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า“ปราชญ์ชาวบ้าน”หรือ“ผู้รู้ชาวบ้าน”และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”หรือ“ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เป็นวิธีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ผู้สืบสานสนใจและเห็นคุณค่าในศิลปะแขนงนั้นๆภูมิปัญญาบางอย่างผู้ถ่ายทอดต้องหาวิธีสืบสานที่แตกต่างกันออกไป เช่น การอบรม การบรรยาย การจัดสัมมนา เป็นต้น บางกิจกรรมนั้นไม่สามารถสื่อสารต่อผู้รับได้อย่างตรงประเด็นและไม่สามารถชี้ให้เห็นคุณค่าได้อย่างชัดเจน จึงมีการปรับเปลี่ยนวิธีในการถ่ายทอดโดยแบ่งเป็นกลยุทธ์ของแต่ละบุคคล บางกิจกรรมแฝงด้วยความสนุกสนานรื่นเริง บางกิจกรรมเน้นไปที่การปฏิบัติ ขณะที่บางกิจกรรมเน้นไปที่การสื่อสารให้เห็นคุณค่าอย่างชัดเจน ทั้งหมดทั้งปวงก็เพื่อการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่และดีกว่าเดิม องค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ว่ามี คือภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลัง กิจกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานั้น โดยสรุปคือเพื่อสร้างความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความยั่งยืนที่กล่าวนี้ต้องผูกติดกับเศรษฐกิจของชุมชนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นกำเนิดและสถิตอยู่ด้วย โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ธรรมชาติ ทรัพยากร แร่ธาตุ ป่าไม้ คน ชุมชน เป็นต้นกำเนิดและช่วยสืบทอดจนยั่งยืน

ฐานเศรษฐกิจชุมชน

ฐานเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic-Base)ว่าด้วยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการวิเคราะห์ตามหลักความสำเร็จจวงจรวุฒิธรรมฐานเศรษฐกิจชุมชน 5 ห่วง ดังนี้

แผนภาพที่ 1 : วงจรรูปแบบแห่งความสำเร็จ (ฐานเศรษฐกิจชุมชน)
จากแผนภาพอธิบายวงจรรูปแบบแห่งความสำเร็จ ดังนี้

1. เชื้อมั่น Faith

- มีความเชื่อมั่นในหลักการหรือแนวทาง ที่พร้อมลงมือทำ ความเชื่อมั่นนี้หมายถึง การเชื่อในกระบวนการตามหลักการจัดการ ได้แก่ ด้านบุคลากร (Man) ด้านงบประมาณ (Money) ด้านวัตถุดิบ (Material) และ วิธีการปฏิบัติงาน (Method)
- มีความเชื่อมั่นในการประมาณรู้ศักยภาพ (Potential) ของชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

2. แบ่งปัน Endow

- มีอุปนิสัยในการแบ่งปัน เสียสละ โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต่อสังคม (Social) สภาพสิ่งแวดล้อม (Environment) ที่มีความเสมอภาค พึ่งพาอาศัยกันและกันแบบมีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefit)
- เข้าใจหลักการ (Principle) และเหตุผลของภูมิปัญญาท้องถิ่นและมาตรฐานชุมชนซึ่งต้องอาศัยการมีทักษะในการปฏิบัติงานจริง ๆ

3. การกระทำ Act

- เข้าใจกฎแห่งศีล(Rule) ระเบียบ กรอบเกณฑ์ของสังคม ชุมชน ปฏิบัติตามกฎหมาย และมีหลักการลงมือปฏิบัติ คือ

ก. มีฉันทะธรรม คือพอใจรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย โดยมีจุดมุ่งหมายความสำเร็จเป็นฐานกิจกรรม

ข. มีวิริยะธรรม คือพากเพียรมุ่งมั่นในกิจกรรมและมีความการุญต่อชุมชนที่อยู่อาศัย โดยพึงฉันทะธรรมเป็นฐาน

ค. มีจิตตะธรรม คือเข้าใจและเห็นประโยชน์ มีใจเด็ดเดี่ยวในกิจกรรมไม่ฟุ้งซ่าน โดยอาศัยฉันทะธรรมเป็นเบื้องต้นเป็นฐาน และมีวิริยะธรรมเป็นที่สองเป็นฐาน

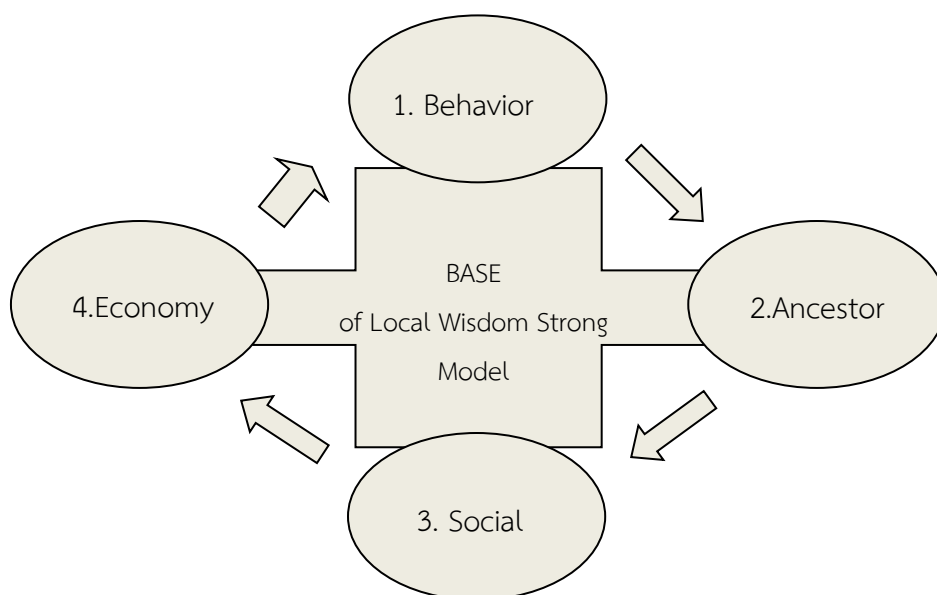
ง. มีวิมังสาธรรม คือไตร่ตรอง การทดลอง โดยมีฉันทะธรรมเป็นเบื้องต้นเป็นฐาน มีวิริยะธรรมเป็นที่สองเป็นฐาน และมีจิตตะธรรม ความคิดจินตนาการเป็นที่สามเป็นฐานเบื้องต้นปลาย

4. มั่นสมอง Talent

- มีการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา อบรม สัมมนา ถอดความรู้
- มีระบบและกระบวนการจัดการ (System and Management Process) เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การสร้างทีม การสั่งการ การรายงาน การประเมินผลและงบประมาณ
- มีผู้นำและผู้ตาม (Leaders and Followers) ที่เข้าใจบทบาทหน้าที่ในการเป็นมั่นสมองของชุมชน

5. ข้อมูล Statistics

- มีคลังความรู้ (Knowledge Store) ที่เป็นข้อมูลมาจากการสรุปแล้ว (Secondary data) เป็นข้อมูลที่พร้อมใช้ เพราะชุมชนไม่จำเป็นต้องวิจัยเอง
- เข้าใจ (Understand) และทรงจำองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างถ่องแท้ เชี่ยวชาญ (Expertise)
- รัก เห็นคุณค่าและวางแผนภูมิปัญญาท้องถิ่น

แผนภาพที่ 2 : ฐานความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่นอธิบายฐานความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. พฤติกรรม Behavior

– พฤติกรรมของ มนุษย์ ชุมชน ทรัพยากร ฤดูกาล ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ทรงจำ อนุรักษ์ กล่าวบอก รักษา หวงแหน สืบทอด พัฒนาต่อเนื่อง

2. บรรพบุรุษ Ancestor

– เรื่องราวในอดีตของบรรพบุรุษ ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวช่วยผลักดันให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดำรงอยู่ในฐานะเป็นมรดกของท้องถิ่นและชุมชน เป็นองค์ความรู้ส่วนรวมไม่มีใครเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์.

3. สังคม Social

– สภาพสังคมต้องมีความสามัคคีของชุมชนหรือสังคมในระดับเข้มข้น สังคมต้องเห็นความสำคัญ คุณค่า ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. เศรษฐกิจ Economy

– สภาพเศรษฐกิจชุมชนมีกระแสการเงินไหลเวียนทั้งปี สามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นสินค้าให้ชุมชนได้ โดยเป็นอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักได้ ขึ้นอยู่กับกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสัมพันธ์ของรูปแบบนี้ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มีการอิงอาศัยกันเป็นฐาน 4 เสา คานหาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยืนอยู่ได้อย่างมั่นคง ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การปั่นฝ้ายทอผ้าจูลกฐินของบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประสบความสำเร็จในระดับชุมชน ทำให้ชุมชนมีพิพิธภัณฑ์ผ้าทอเชียงแสน มีกลุ่มผ้าทอล้านนาประจำหมู่บ้าน การค้าขายผ้าทอมือเป็นที่นิยมและเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน ความสำเร็จนี้เป็นเพราะชุมชนสร้างกระบวนการเสริมสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนผ่านงานประเพณีปั่นฝ้ายสายบุญจูลกฐิน ของวัดพระธาตุผาเงา ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งทำปีละครั้ง ตามพระวินัยทางพุทธศาสนา การจัดงานประเพณีนี้นับแต่อดีตจนปัจจุบันรวม 19 ครั้ง กระบวนการต่าง ๆ อิงอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งไม่จำเป็นต้องจัดการสมโภชหรือบรรยายใด ๆ ก็ทำให้กระบวนการถูกถ่ายทอดและกลายมาเป็นรูปแบบ (Model) ในการจัดงาน

รูปแบบการสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนของบ้านสบคำ

วัดพระธาตุผาเงาฟื้นฟูการปั่นฝ้ายทอผ้า ผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ผ้าฝ้ายทอมือขึ้นในชุมชนบ้านสบคำ ซึ่งมีขั้นตอนการจัดงานปั่นฝ้ายสายบุญจูลกฐิน ดังนี้ (บทสัมภาษณ์ พระพุทธิญาณมุนี (ประเสริฐ สิ้นสอน) 2560)

ขั้นตอนที่ 1 การเขียนโครงการ

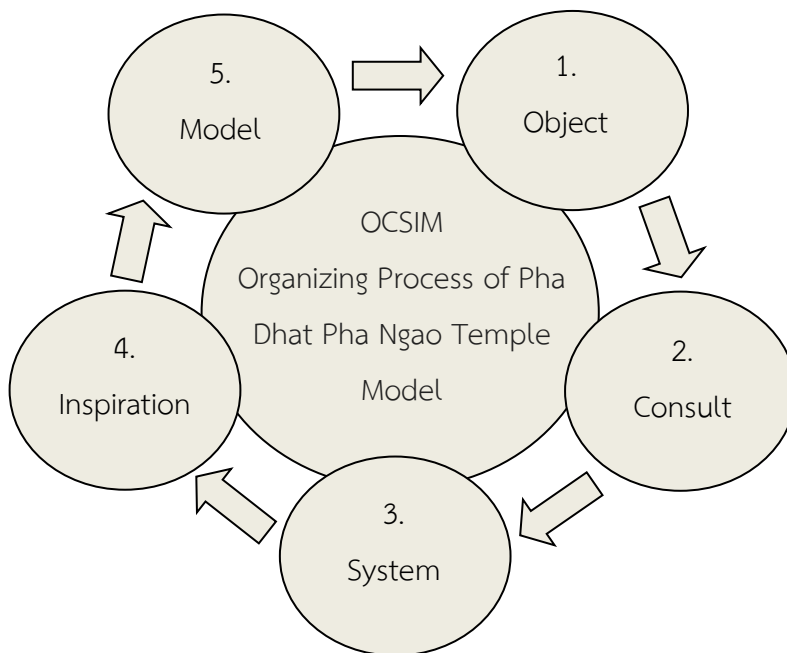
ขั้นตอนที่ 2 การประชุมปรึกษาหารือ

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครือข่ายเพื่อแบ่งภาระงาน

ขั้นตอนที่ 4 รูปแบบการจัดงานปั่นฝ้ายทอผ้าจูลกฐิน

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างแรงจูงใจด้วยพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์

ผู้เขียนปรับเปลี่ยนและเขียนสรุปเป็นรูปแบบ (Model) ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3 : วงจรกระบวนการจัดงานปิ่นฝ่ายสายบุญจุลกลินผาเงา OCSIM Model

อธิบายวงจรกระบวนการจัดงานปิ่นฝ่ายสายบุญจุลกลินผาเงา OCSIM Model

กระบวนการที่ 1 Object หมายถึง การวางเป้าหมายในการจัดงาน เพื่อประโยชน์อะไร ชี้แจงเป็นรูปแบบโครงการ มีที่มาและเหตุผล วัตถุประสงค์ชัดเจน คณะกรรมการดำเนินงาน ระยะเวลาในการดำเนินงาน งบประมาณ ที่มาของงบประมาณ และสิ่งที่คาดว่าจะได้รับ เป็นต้น

กระบวนการที่ 2 Consult หมายถึง การหารือเพื่อให้ได้ข้อยุติเป็นเอกฉันท์ของชุมชนในกิจกรรมที่ระบุในโครงการ ซึ่งชุมชนต้องมีฉันทะร่วมกันผ่านการหารือกันตลอดเวลาอาศัยเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเป็นสมาชิกในการหารือและหามติในวาระต่างๆ อย่างเป็นระบบ

กระบวนการที่ 3 System หมายถึง การมีระบบหรือเครือข่ายในการจัดกิจกรรม ซึ่งต้องอาศัยพลวัตในการขับเคลื่อน เพื่อแบ่งภาระงานตามความถนัด จำเป็นต้องสร้างเครือข่ายในการทำงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นมืออาชีพในการปฏิบัติงานต่อไป การสร้างเครือข่ายของวัดพระธาตุผาเงา คือ ให้ภาครัฐ เช่น โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล วัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบตามหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานตน

กระบวนการที่ 4 Inspiration หมายถึง การสร้างแรงบันดาลใจในกิจกรรม ซึ่งต้องอิงอาศัยพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา มีบุญกิริยาวัตถุเป็นฐานในการสร้างแรงจูงใจ โดยมีการนำคำสอนและธรรมเนียมปฏิบัติจากพระไตรปิฎกมาสร้างแรงจูงใจในการสร้างฐานเศรษฐกิจโดยอ้อม

กระบวนการที่ 5 Model หมายถึง การออกแบบรายละเอียดของกิจกรรม ซึ่งมุ่งเน้นการนำเสนออย่างมีเอกลักษณ์ มีรูปแบบที่ถูกละเลยไว้เป็นกรอบเกณฑ์ สื่อความหมายชัดเจนเป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง เพื่อให้ผลผลิตออกมาอย่างตั้งใจ เช่น การแห่ขบวนปลุกฝ้าย แห่ขันโตก แห่นางพญาฝ้าย อย่างเป็นพิธีอันยิ่งใหญ่สร้างคุณค่าและความหมายที่แฝงเร้นอยู่ภายใน สื่อความหมายไปทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น ต้นฝ้ายมงคล 38 ต้น ตุงใหญ่พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ โคมไฟมรรค 8 เป็นต้น

ผลของการปฏิบัติตามกระบวนการ

ชุมชนบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประสบความสำเร็จในการสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนด้วยวิธีอิงอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยสร้างกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้าย ที่มีลวดลายเชียงแสนโดยเฉพาะ ซึ่งลวดลายนี้เกือบสูญหายไปแล้วเมื่อ สองทศวรรษที่แล้ว ชุมชนบ้านสบคำเห็นคุณค่าและความสำคัญ จึงรวมตัวกัน ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน มีวัดเป็นเจ้าภาพหลักในการสร้างกลยุทธ์ เพื่อการรวบรวม สืบสาน ถ่ายทอด อนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย สู่วิถีชีวิตฐานเศรษฐกิจให้ชุมชน สุดท้ายตกผลึกเป็นการจัดกิจกรรมทอผ้าฝ้ายอิงอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือ การจัดงานถวายเป็นบุญกุศล ซึ่งเกี่ยวกับการอิงหลักบุญกิริยาวัตถุ เพื่อให้ศาสนิกชนผู้ศรัทธาในการถวายเป็นบุญกุศลได้เรียนรู้กระบวนการทอผ้าฝ้ายด้วย อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนผลิตฝ้าย ทอผ้าฝ้ายเพื่อจำหน่ายด้วย ซึ่งไม่จำเพาะแต่เป็น จีวร อย่างเดียวเท่านั้น ชุมชนยังสามารถตั้งกลุ่มทอผ้าล้านนา มีการทอผ้าซิ่น ผ้าพันคอ ผ้ามา่น ผ้าสำหรับตัดชุดล้านนาจากฝ้าย เป็นต้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา วัดพระธาตุผาเงาและชุมชนบ้านสบคำจัดงานปั่นฝ้ายสายบุญจุลลทินรวมทั้งสิ้น 19 ครั้ง เพื่อให้คณะศรัทธาประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้กลับมามีความสำคัญและมีบทบาท โดยการชักนำผู้ที่มีจิตศรัทธาอยู่แล้วในทางพระพุทธศาสนามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

ตัวชี้วัดความสำเร็จของชุมชน

ก.ด้านโครงสร้าง

- มีกลุ่มสมาชิกทอผ้าฝ้ายล้านนา
- มีพิพิธภัณฑ์ทอผ้าเชียงแสน
- มีคณะกรรมการบริหาร
- มีเครือข่ายลูกค้าสัมพันธ์

ข.ด้านเศรษฐกิจชุมชน

- สมาชิกมีรายได้เสริมจากภูมิปัญญาทอผ้าฝ้าย
- ชุมชนมีโอกาสขยายฐานเศรษฐกิจชุมชนไปสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น ๆ

ค.ด้านคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยังยืนคู่กับชุมชน
- คุณค่าของผ้าฝ้ายสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน
- เยาวชนรุ่นใหม่ให้ความสนใจในกิจกรรม

ง. ด้านความนิยมของสังคม

- มีการเผยแพร่ คือ บันทึกเทปรายการโทรทัศน์ รายการกบนอกกะลา ของ บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด ในปี พ.ศ.2551 ทีวีบูรพา กบขึ้นเครื่อง ตอน : เส้นใยศรัทธา มหากฐิน (English Subtitle) EP.2 รวมถึงเว็บไซต์ต่าง ๆ มากมาย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของแผ่นดินยังมีอีกหลายอย่างที่ควรส่งเสริม หากไม่มีหน่วยงานใดให้ความสำคัญ พุทธศาสนาควรให้การสนับสนุนได้โดยบุคคลภายนอกผ่านพิธีกรรม เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงมีความสำคัญอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใกล้สูญหาย ที่สามารถอ้างอิงพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้อีก มี ภูมิปัญญาการทอเสื้อลำแพน ภูมิปัญญาการตีบาตร ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ภูมิปัญญาการกวนข้าวทิพย์ ภูมิปัญญาการทำร่ม ภูมิปัญญาการทำฟูกนอนยัดนุ่น (ทีวีบูรพา,2559)

หลักฐานภูมิปัญญาจากพระไตรปิฎก ที่สามารถนำมาสร้างกระแสพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนได้ มีดังนี้

4.1 ภูมิปัญญาการทอเสื่อลำแพน

พื้งยกประเด็นสำคัญจากกิลีญชทายกเถราปทาน สารสำคัญคือ พระกิลีญชทายกเถระ ถวายเสื่อลำแพน แต่พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะผู้ส่องโลกให้สว่าง ในกัปที่ 94 นับจากกัปนี้ไป พระกิลีญชทายกเถระได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกคติเลย ในกัปที่ 77 จากกัปนี้ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าชลันธระ สมบูรณ์ด้วยรัตนะ 7 ประการ มีพลานุภาพมาก ปฏิสัมภิตา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญา 6 และที่สุดก็บรรลुพระอรหันต์

ภูมิปัญญาการตีบาตร

พื้งยกตัวอย่างการทำบุญด้วยการถวายบาตร ผู้ที่ทำบุญด้วยการถวายบาตรแด่พระสงฆ์ จะได้รับอานิสงส์อันแรงกล้า กล่าวคือความเป็นอยู่จะมั่งคั่ง มีชีวิตสมบูรณ์พูนสุข ปราศจากสิ่งใดที่จะได้โดยไม่ต้องลงแรงมากมายที่พบกับอุปสรรค ก็จะพบกับทางแก้ หรือมีที่พื้งเข้ามาอยู่เสมอ อันตรายไม่มากถ้ากรายคิดทำสิ่งใดมีความหนักแน่น และมีความพยายามมากทำให้การนั้นๆ ส่งผลในทุกครา ไม่ค่อยพบกับความผิดหวังเท่าใด ตัดสินใจสิ่งใดจะมีแต่คนให้คำปรึกษาที่ดีอยู่เสมอ

อานิสงส์ของการถวายบาตรพื้งยกตัวอย่างพระปิลินทวัจฉเถระได้ถวายบาตรในพระสุคต และพระสงฆ์ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่ฐานะ 10 ประการ คือ

1. บริโภคโภชนาหารในภาชนะทองคำ ภาชนะแก้วมณี ภาชนะเงินและภาชนะที่ทำด้วยทับทิมทุกครั้ง
2. เป็นผู้ไม่มีอันตราย
3. ไม่มีเสนียดจัญไร
4. ชนทั้งหลายยำเกรงทุกเมื่อ
5. ได้ข้าว น้ำ ผ้า และที่นอนเป็นปกติ
6. มีโภคสมบัติไม่พินาศ
7. เป็นผู้มั่งคั่งมั่นคง
8. เป็นผู้ใคร่ธรรมทุกเมื่อ
9. เป็นผู้มั่งคั่งน้อย
10. ไม่มีอาสวะ

คุณเหล่านี้ ติดตามพระปิลินทวัจฉเถระ ไปทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก ไม่ละพระเถระในที่ทุกแห่ง เปรียบเหมือนเงาตามไม้

ภูมิปัญญาการทำร่ม

พื้งยกตัวอย่างการทำบุญด้วยร่ม ของพระปิลินทวัจฉเถระ ได้ถวายร่มในพระสุคต และพระสงฆ์ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ 8 ประการ ได้แก่

1. ไม่รู้สีกหนาว
2. ไม่รู้สีกร้อน

3. ละอองและธุลี ไม่แปดเปื้อน	4. เป็นผู้ไม่มีอันตราย
5. ไม่มีเสนียดจัญไร	6. ชนทั้งหลายยำเกรงทุกเมื่อ
7. เป็นผู้มิมีผิวพรรณละเอียด	8. เป็นผู้มิมีใจใสสะอาด

เมื่อเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพ ฉัตร 100,000 คัน ซึ่งประกอบด้วยเครื่องประดับทุกอย่าง ก็นั่งอยู่เหนือศีรษะของพระเถระ ยกเว้นชาตินี้ เพราะอาณภาพแห่งกรรมนั้น เพราะฉะนั้นพระเถระกระทำการทุกอย่าง ก็เพื่อบรรลุฉัตรคือวิมุตติ

ปัญญาการทำพุกนอนยัดนุ่น

พึงยกตัวอย่างการทำบุญด้วยพุกที่ยัดด้วยนุ่น ของพระปิลินธวัจฉณเถระ ได้ถวายพุกในพระสุคต และพระสงฆ์ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรม 6 ประการ คือ

1. เป็นผู้มี่ร่างกายสมส่วนที่บุญกรรมก่อให้เกิด อ่อนโยน มีรูปงาม น่าดู
2. เป็นผู้ได้ญาณอันประเสริฐ
3. เป็นผู้ได้พุกที่ยัดด้วยนุ่นอันวิจิตรด้วยรูปสัตว์ต่าง ๆ มีรูปปราณีต และเสื้อโคร่งเป็นต้น ด้วยผ้าไหม แกมด้นที่ปักเพชรพลอย
4. เป็นผู้ได้ผ้าปานอย่างดี และผ้ากัมพลต่าง ๆ จำนวนมาก
5. เป็นผู้ได้ผ้าปาวารที่มีขนอ่อนนุ่ม และผ้าทำด้วยขนสัตว์อ่อนนุ่ม ในที่ต่าง ๆ
6. เมื่อใด พระเถระระลึกถึงตน เป็นผู้รู้เพียงสา เมื่อนั้นพระเถระเป็นผู้ไม่เปล่า มีฉานเป็นเตียงนอนนี้เป็นผลแห่งกายถวายพุกยัดด้วยนุ่น

บทสรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ควรได้รับการอนุรักษ์ ถ่ายทอด สืบสานและพัฒนาสู่ฐานเศรษฐกิจชุมชน ท้องถิ่นใดมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อมสร้างภูมิปัญญามาให้แล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ควรนำมาฟื้นฟูและให้การสนับสนุน พัฒนาสืบต่อไปเหมือนการจัดงานปั่นฝ้ายสายบุญจุลกฐินของชุมชนวัดพระธาตุผาเงา โดยอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำรูปแบบกระบวนการของชุมชนบ้านสบคำ ไปจัดงานในท้องถิ่นของตนให้ประชาชนสนใจเห็นความสำคัญ และต้องการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันควรหวงแหน

ชุมชนใดมีภูมิปัญญาท้องถิ่นใด วัดที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ควรสนับสนุนภูมิปัญญา นั้น โดยจัดเป็นกิจกรรมที่อิงอาศัยความศักดิ์สิทธิ์ อันจะก่อให้เกิดกิจกรรมการถวายทานแต่

พระพุทธเจ้า เพื่อหวังอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ซึ่งไม่แน่ว่ากิจกรรมดังกล่าว อาจนำไปสู่ฐานเศรษฐกิจชุมชน และอาจสร้างรายได้อันมหาศาลให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไปก็ได้

ปัจจุบันพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ต้องมีบทบาท หน้าที่ และมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสังคม มีการสร้างประโยชน์แก่ชนหมู่มาก (พหุชนัตถายะ) เป็นต้น ไม่เหมือนสมัยก่อนที่มุ่งเน้นความหลุดพ้นอย่างเดียว บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีประจำในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งกำลังสูญหาย ขาดการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดเหล่านั้น มาสร้างฐานเศรษฐกิจให้ชุมชน ดังนั้นบทบาทของวัดในพุทธศาสนาปัจจุบัน จึงควรหันมาสนใจในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยการนำมาขยายฐานเศรษฐกิจชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา อาศัยรูปแบบการสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชนของวัดพระธาตุผาเงา ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นรูปแบบ (Model) ตัวอย่าง

เอกสารอ้างอิง

ทีวีบูรพา. กบขึ้นเครื่อง ตอน : เส้นใยศรัทธา มหากฐิน (English Subtitle) EP.2 แหล่งที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=Z3UK6IVVsOw> [3 ตุลาคม 2559]

บทสัมภาษณ์ พระพุทธิญาณมุนี (ประเสริฐ สินสอน) 21 พฤศจิกายน 2559 อ้างถึงใน เสพ บัณฑิต โหน่งบัณฑิต. บทความวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการปั่นฝ้ายทอผ้าจูลกฐินท้องถิ่นล้านนาผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ระดับนานาชาติ ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 2560.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก วันที่ 19 สิงหาคม 2542 (หน้า 8)

สำนักงานรัฐมนตรี.สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2535)..แผนพัฒนา

การศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539).กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

ปัญหาความยากจน : มุมมองตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

POVERTY PROBLEM : A VIEW OF DHIDDHADHAMMIKATTHAPRAYOTE

๑ไทยมณี ไชยฤทธิ์

¹Thaimanee Chairit

กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

Border Patrol Police Headquarters, Amphoe Plaeng Yao,
Chachoengsao Province

Thaimanee_Ch@gmail.com

Received :July 25, 2019; Revised :November 12, 2019; Accepted :December 19, 2019

บทคัดย่อ

การนำเสนอบทความวิชาการนี้พยายามจะมุ่งการวิเคราะห์วิกฤติปัญหาความยากจน โดยมองผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หรือที่เรียกว่า หลักหัวใจเศรษฐี พบว่า ปัญหาความยากจนเป็นสิ่งอยู่คู่กับการเกิดมาของมนุษย์ในโลกนี้วันจะยิ่งวิกฤติหนักขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ระบุว่า การขาดแคลนปัจจัยที่นำมาบริโภคไม่ว่าจะเป็น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค และที่พักอาศัย แต่ในขณะเดียวกัน มุมมองตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เสนอว่า การที่คนยากจนก็เพราะมีปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ ความเกียจคร้านการทำงานแสวงทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ไปโดยสุรุ่ยสุร่าย การคบเพื่อนที่ไม่ดีและการใช้ทรัพย์และการใช้ชีวิตเกินความพอดี

คำสำคัญ : ปัญหาความยากจน. ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

^๑ ดาบตำรวจ ดร. ผู้บังคับหมู่ กองกำการ 2 กองบังคับการฝึกพิเศษ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา.

Abstract

The aim of the presentation of this academic article is to analyze the crisis of poverty problem through the Buddhist principles called “Ditthadhammikattha” or “The Main Principle of the Millionaire”. It is found that the problem of poverty has been accompanied with mankind. The crisis has been continuously more and more serious. While the economic concept states that poverty is the shortage of essential factors such as food, clothing, medicines and shelters, the view point of Ditthadhammikattha is said that there are 4 factors causing the people in poverty including: sluggishness in earning income; extravagance spending; accompanying with untrue friends; and over expenses in daily living.

Keywords : Poverty problem, Ditthadhammikattha.

บทนำ

ปัญหาความยากจนของประเทศไทยเป็นปัญหาเชิงระบบและโครงสร้างระดับชาติ ที่สั่งสม กันมานานจนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ(สลิค ชูชื่น,ออนไลน์) จึงนับเป็นปัญหาที่ทุกประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญ เนื่องจากความยากจนมีโอกาสดีก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ตลอดจนปัญหาคุณภาพประชากรและการพัฒนาประเทศ สำหรับประเทศไทย รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างพยายามที่จะแก้ปัญหาความยากจน โดยได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาและได้ทุ่มงบประมาณในแต่ละปีเพื่อแก้ปัญหาความยากจนเป็นเงินจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นเรื่องยากที่ความยากจนจะหมดไปจากสังคมไทย เนื่องจากยังมีคนยากจนกลุ่มหนึ่งที่ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงปัจจัยการผลิตและถูกเอาเปรียบซึ่งจะทำให้คนจนกลุ่มดังกล่าวยังจะจนเรื้อรังต่อไป ยังคงมีปัญหาการกระจายรายได้ ความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคมและปัญหาหนี้สิน เป็นต้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ออนไลน์) เพราะฉะนั้น ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานาน และมีแนวโน้มที่จะทวีคูณความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เพราะความแตกต่างกันของภาวะเศรษฐกิจของคนจน คนรวย และคนชั้นกลางที่

นับวันจะยิ่งมีมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของประชากรที่จัดอยู่ในกลุ่มของคนยากจน และส่งผลเสียหายต่อประเทศชาติในท้ายที่สุด ซึ่งการแก้ปัญหาความยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนในสังคมต้องให้ความร่วมมือกัน เพื่อท้ายที่สุดแล้วผลประโยชน์จะตกสู่ประชาชนทุกคนภายในประเทศชาติในระยะยาวต่อไป (ธนพล สราญจิตร. 2558)

ปัจจัยหลักของความยากจนในทัศนะทางพระพุทธศาสนามีได้หมายความว่ามนุษย์ที่ไม่มีปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิตนั้นคือ ผู้ที่ยากจน แต่ทัศนะทางพระพุทธศาสนายังหมายรวมถึงความอยากที่เกินขอบเขต เกินความพอดี มีความโลภเป็นฐานของการแสวงหาทรัพยากรให้ได้จำนวนมาก แต่กระนั้น การวิเคราะห์ในความนี้อาจจะไม่รวมไปถึงนัยยะดังกล่าวแต่นำหลักของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างความสุขในอัตภาพปัจจุบันที่ไม่สร้างความขัดสนในทรัพยากรหรือที่เรียกว่า หัวใจการทำให้คนกลายเป็นเศรษฐีมีความประเสริฐในการแสวงหาปัจจัยมาเกื้อกูลตนเอง ที่สร้างให้ครอบครัวอยู่อย่างไม่ลำบากใดๆ ลดการเบียดเบียนมนุษย์ที่กำลังตกทุกข์ได้ยากเช่นเหมือนกันกับตนเอง เพราะฉะนั้นการไม่เป็นผู้ร่ำรวยไม่ได้แปลว่าผิด แต่จะการใช้ชีวิตจะเกิดความขัดสนเพราะสภาพทางธรรมชาติได้แก่ มนุษย์ผู้นั้นมีความเกียจคร้านการทำงานในการแสวงทรัพย์เป็นฐานที่อันตราย (อภฺรฐานสัมปทา) การใช้จ่ายทรัพย์ไปโดยสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักอดออมทรัพย์ที่หามาได้ (อารักขสัมปทา) การคบเพื่อนที่ไม่ดีจนนำไปสู่สถานที่ที่มีภัยทำงานทรัพย์สิน (กัลยาณมิตรตตา) และการใช้ทรัพย์และการใช้ชีวิตเกิดความพอดี ขาดการยับยั้งชั่งในการใช้ทรัพย์สินที่มีอยู่ (สมชีวิตา) ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาความยากจนผู้เขียนมองว่า การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ มาเสนอแนวทางมาตรการแก้ไขได้ถึงแม้ว่าจะไม่ร่ำรวยอย่างมหาศาลแต่ก็ไม่ทำให้ชีวิตติดขัดในกระแสแห่งการครองตน ครองครอบครัวของตนเองได้

มุมมองปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความยากจน

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่สั่งสมมานาน เป็นภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในระดับบุคคลส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลายๆด้านและส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมาแต่กระนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนเมื่อสรุปแล้วจะรวมอยู่ในสองปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยภายในเกี่ยวกับพฤติกรรมชีวิตของผู้นั้นเป็นสำคัญ

และปัจจัยภายนอกในขณะที่นักวิชาการทั้งหลายพยายามมองบริบทต่างๆ กลับพบปัจจัยที่ส่งผลจากภายนอกดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง การขาดแคลนทรัพยากรที่จะก่อให้เกิดรายได้ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน ทุน ทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงโอกาสที่จะหาซื้อทรัพยากรเหล่านี้ด้วย ผลก็คือครอบครัวที่ยากจนมักจะต้องเผชิญกับความยากจนถาวร ปัจจัยทางเศรษฐกิจประกอบด้วย

1.1 ขนาดของที่ดินทำกิน จากการศึกษาของธนาคารโลก พบว่า ถ้าให้ประชากรในชนบทมีที่ดินทำกินเพิ่มขึ้น จะสามารถลดโอกาสที่จะตกอยู่ในภาวะ ยากจนได้ประมาณ 0.1% นอกจากนี้ ยังพบว่าลักษณะการถือครองที่ดินมีความสำคัญมาก หากเป็นผู้เช่า (แทนที่จะเป็นเจ้าของที่ดิน) จะเพิ่มโอกาสของการตกอยู่ในภาวะความยากจนถึง 30%

1.2 โอกาสการศึกษา งานของธนาคารโลก พบว่า ครอบครัวที่มีผู้ใหญ่ที่ได้รับการศึกษาจนจบระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย ความเสี่ยงของการตกอยู่ในภาวะความยากจนจะลดลงถึง 66-74% เมื่อเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษาเลย และถ้าได้รับการศึกษาไปถึงระดับมหาวิทยาลัย โอกาสจะลดลงไปอีกถึง 90%

1.3 ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ พบว่าภายหลังจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ประเทศไทยมีสัดส่วนประชากรที่จัดว่ายากจนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.15 ในปี 2539 เป็นร้อยละ 8.58 ในปี 2542

2. ปัจจัยเชิงโครงสร้างประชากร ซึ่งธนาคารโลก พบว่า ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่จะมีโอกาสตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่าครอบครัวขนาดเล็ก นอกจากนี้ ถ้าครอบครัวมีขนาดเท่ากัน ครอบครัวที่มีสัดส่วนของผู้ใหญ่มากกว่าจะเสี่ยงต่อภาวะความยากจนน้อยกว่า

3. ปัจจัยเชิงภูมิศาสตร์ พบว่า การมีที่พักอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย จะมีความเสี่ยงต่อความยากจนเพิ่มขึ้นถึง 56% ในขณะที่ถ้าที่พักอาศัยตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โอกาสที่จะตกเป็นคนยากจนจะลดลงถึง 80%

4. เหตุปัจจัยเชิงสังคมและวัฒนธรรม การสำรวจทัศนคติของคนไทย คำถามเริ่มต้นว่า คุณคิดว่าตัวเองเป็นคนจนหรือไม่? ประมาณ 70% คิดว่าตัวเองเป็นคนจน ที่น่าสนใจก็คือเมื่อถามต่อว่า ทำไมถึงจน คนที่คิดว่าตัวเองจน ส่วนใหญ่ตอบว่า จนเพราะขาดโอกาส แต่คนที่คิดว่าตัวเองไม่จน ส่วนใหญ่ตอบว่า จนเพราะขี้เกียจ ทัศนคติที่แตกต่างเช่นนี้ทำให้คนจนที่คิดว่าตนเองจนไม่อาจได้รับโอกาสที่ดีพอจากคนที่คิดว่าตนเองไม่จนได้เลย (สมบุรณ์ ศิริประชัย 2558 :96)

นอกจากนี้ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความยากจน เช่น จากความไม่เท่าเทียมกันในความสามารถของบุคคล จากสิ่งของและบริการต่างๆ มีมากขึ้น จากไม่สามารถทำงานตามปกติทั้งนี้เนื่องจากความเจ็บป่วยความพิการทางร่างกายและจิตใจ ชราภาพ จากภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ฯลฯ จากการว่างงาน จากการมีบุตรมาก จากการศึกษาต่ำ ไม่สามารถพัฒนาอาชีพของตนได้ และจากความเกียจคร้าน ไม่ชอบทำงาน (ดุจฤดี คงสุวรรณ.2560) เพราะฉะนั้น ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความยากจนแม้ว่าบางอย่างอาจจะควบคุมให้ตนเองสามารถบังคับตัวได้ เช่น เมื่อก่อนเคยดื่มเหล้ากึ่งดเสีย เมื่อก่อนเคยใช้จ่ายฟุ่มเฟือยก็ประหยัด เป็นต้น ในขณะที่สถานการณ์และวิกฤติหลายอย่างไม่สามารถจะควบคุม เช่น วิกฤติต้มยำกุ้ง รวมไปถึงวิกฤติเศรษฐกิจโลก อีกทั้งยังยยะทางการเมือง และการลงทุนทุนจากภายในและภายนอกประเทศ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อความยากจนของผู้คนในสังคมปัจจุบัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามประเทศไทยเป็นประเทศที่ยังถือว่าทำอาชีพเกษตรกรรมแม้ว่าจะไม่ร่ำรวยเรื่องเงินทองแต่ไม่ได้ยากจนในเชิงปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะการมีที่ดินเป็นของตนเอง อีกทั้งแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชการที่ 9 ยังเป็นทางออกสำหรับคนไทยที่น้อมนำพระดำรัสไปปฏิบัติอย่างจริงจังก็จะทำให้ตนเองหลุดพ้นไปจากวังวนแห่งความยากจนได้ไม่มากนัก

ทางออก-ทางรอดสำหรับความยากจนด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตให้มีความเป็นไปได้อย่างมีความสุขและยังอรรถาธิบายว่านี่ไปต่อยอดสำหรับการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรม มีจิตใจดีเตดีเดียวที่จะใช้ปัญญาเพื่อการพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายของชีวิตได้ตามที่ต้องการ แต่ถึงกระนั้น เป้าหมายของแต่ละคนอาจจะมีความจำกัดเรื่องเป้าหมายเพราะการเกิดมาทุกคนล้วนย่อมเป็นทุกข์ไปแต่ยังมีมนุษย์อีกมากมายที่ไม่อาจเห็นภัยดังกล่าวเพียงแต่ต้องการมีเงินมีทองมีการดำเนินชีวิตอย่างสะดวกสบายก็เพียงพอแล้วโดยไม่ต้องคิดเรื่องไปสวรรค์ ไปนิพพานอีก ทำให้ผู้คนในโลกปัจจุบันต่างก็ดิ้นรนจนท้อที่จะออกจากความทุกข์โดยเฉพาะการกอบโกยทรัพย์สินไว้ในการครอบครองของตนเองให้มากที่สุด ทั้งนี้จึงคิดว่า หากมีทรัพย์สินมากมายจะทำให้ตนเองมีความสุขได้ ซึ่งวิธีคิดดังกล่าวอาจจะถูกเพียงนิดเดียวแต่อาจจะส่งผลกระทบไปยังผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนตามๆกันไป ทำให้ต่างคนต่างแย่งชิงทรัพย์สินจนนำไปสู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยเฉพาะที่ทำกิน ในทางพระพุทธศาสนาต้องยอมรับว่า

ความยากจนเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีผลต่อการปฏิบัติธรรมอันนำไปสู่การบรรลุนิพพานที่เป็นเป้าหมายสุดท้ายของชาวพุทธ ทรงตรัสสอนไว้ว่า “ความยากจนเป็นทุกข์ในโลก” จนเพราะการทุกข์นี้ จนเพราะความอยาก อยากได้นั้น อยากได้นี้ และไม่อยากจน จนเพราะขี้เกียจ จนเพราะไม่รักษาทรัพย์ จนเพราะมีเพื่อนที่ไม่ดี จนเพราะการใช้จ่ายเกินตัว เป็นต้น ทำให้มนุษย์โลกในปัจจุบันมีความจนอย่างน้อย 3 กลุ่มใหญ่ได้แก่ ยากจนเพราะไม่เพียงพอ ยากจนเพราะความอยาก ยากจนเพราะไม่มีทรัพยากร เพราะฉะนั้น คำถามจะผุดคิดที่ว่า จะทำอย่างไรให้มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้ในระดับหนึ่งแม้ว่าจะไม่ทั้งหมดก็ตามหรืออาจจะไม่ถึงกับการบรรลุดุธรรมในทัศนะทางพระพุทธศาสนา จึงมีทางออกและทางรอดสำหรับความยากจนด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี “อุ อา กะ สะ” อาจเรียกสั้นๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะ (เนื่องจากอัตตะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็มๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขึ้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ ได้แก่

ทางรอดที่ 1 เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความหมั่นเพียร ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จตามเป้าหมายของตนเองและครอบครัวซึ่งธรรมที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งใหญ่ความขยันและมักกล่าวอ้างไปต่างๆ ก็คือ คนมักอ้างว่า หนว่นัก มักอ้างว่า ร้อนนัก เวลาเย็นแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนัก ภาระหนัก แล้วไม่ทำงาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559 : 152)

ดังนั้น มนุษย์เกิดมาในโลกใบนี้หากไม่ต้องการปัจจัยที่เกินตัวเพียงแต่มีความเพียร มีความขยันหาทรัพย์สินในทางที่ชอบไม่เบียดเบียนผู้อื่นย่อมได้ชื่อจะรอดจากความยากจนได้ ทั้งนี้หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงในปัจจุบันการงานและอาชีพในปัจจุบันมิได้อธิบายในเชิงการทำงานเฉพาะรายได้จากเงินเดือนเท่านั้นแต่ยังสามารถทำงานพิเศษได้เพียงพอสำหรับการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้อย่างสบายแต่กระนั้นการอ้างอย่างนั้นอย่างนี้จึงมีคำตอบสำหรับผู้ที่ต้องการจะหลุดพ้นจากความยากจนดังพระพุทธองค์ได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 ในสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ทรงตรัสไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาทย่อมจะมีความสำเร็จได้ตามสิ่งที่ตนเองปรารถนา ประกอบด้วย 4 ประการ (ม.ม. (ไทย) 13/247/292). ได้แก่

1. ฉันทะ ความรักในงาน พอใจในงานที่ตนเองกำลังทำ และงานที่นอกเหนือจากงานประจำที่สามารถแสวงหาทรัพย์ได้ซึ่งมีความพอใจเป็นที่ตั้ง

2. วิริยะ การสู้งานซึ่งเป็นมุ่งมั่นการทำงานตามที่กำลังของตนเองยังเหลืออยู่ อีกทั้งการใช้คำว่ากำลังใจเพื่อเป้าหมายของผู้ที่ตนเองรักเคารพมาเสริมพลังในการทำงานให้ได้มากขึ้นแต่ไม่ได้ให้ฝืนสรรพกำลังของตนเอง

3. จิตตะ การใส่ใจงาน ซึ่งเป็นการตระหนักในการทำงานที่สามารถคิดค้นวิธีการทำงานให้มีมูลค่าเพิ่มให้มากที่สุด เช่น การทำงานอย่างหนึ่งแต่ได้ทรัพย์เกินกว่าสิ่งที่ตนเองกระทำด้วยความใส่ใจอย่างละเอียดลออให้มากที่สุด

4. วิมังสา การทำงานด้วยปัญญา ซึ่งเป็นวิธีการทำงานที่อยากให้อาจสามารถเข้าใจและปฏิบัติง่าย ๆ ด้วยวิธีคิดแบบใหม่ให้มากขึ้น เช่น การเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงานสามารถลดต้นทุนทางการผลิตได้ ลดงบประมาณรายจ่ายลงไปได้ เป็นต้น

ทางรอดที่ 2 เรียกว่า อารักขสัมปทา การรักษาโรคทรัพย์ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ย่อมจะต้องรักษาคุ้มครองโรคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกขโมยหรือการลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ เช่น การนำทรัพย์ไปฝากไว้กับธนาคาร นำทรัพย์ไปลงทุนต่อยอดทางธุรกิจเพิ่มเติม เป็นต้น การรักษาทรัพย์ก็คือ การจัดการทรัพย์สินนั้น ในทางพระพุทธศาสนาบอกวิธีการจัดทรัพย์สินไว้ 4 ส่วนใหญ่ ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง ฟังใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงชีพตน เลี้ยงครอบครัว และคนที่พึ่งเลี้ยงเช่นบิดามารดา และทำประโยชน์ส่วนหนึ่ง ส่วนที่สองและสาม ควรเอาไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งมีข้อหน้าสังเกตว่าทุนในการประกอบอาชีพเหตุใดจึงต้องแบ่งเป็นออกเป็นสองส่วน เพราะในการประกอบอาชีพนั้น ควรมีทุนสำหรับลงทุนหนึ่งส่วน อีกส่วนหนึ่งฟังใช้เป็นทุนสำรอง(คราวจำเป็น)โดยที่ทุนส่วนที่หนึ่งหากเมื่อถึงคราวประสบปัญหา(ขาดทุนหรือไม่พอใช้) ทุนส่วนที่สองนี้จะเป็ทุนที่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะฉะนั้นท่านเลยให้แบ่งทุนออกเป็น 2 ส่วน และส่วนที่สาม ควรเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นต่างๆ เช่น เกิดว่าเราป่วย เราก็สามารถนำทุนส่วนนี้มาใช้ในการรักษาได้ เป็นต้น (พระครูวิสุทธิราทร, ออนไลน์)เพราะฉะนั้นการรักษาทรัพย์ในปัจจุบันอาจจะแตกต่างไปจากการรักษาทรัพย์แบบเก่าไม่ว่าจะเป็นการฝังดินหรือใส่ไหไว้ที่ใดที่หนึ่งแต่มาใช้วิธีการจัดการทรัพย์ที่สามารถต่อยอดไปสู่ทรัพย์ที่มากกว่า อีกทั้งสามารถเป็นหลักประกันความสุขของตนเองและครอบครัวได้

ทางรอดที่ 3 เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา หมายถึง การเลือกคบสนทนากับคนที่ดี ไม่เลือกคลุกคลีกับพวกคนชั่วมั่วอบายมุขทั้งหลายไม่ว่าจะอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกับก็ตาม ซึ่งการคบผู้คนในโลกย่อมมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงเพราะการคบคนชั่วตนเองมีโอกาสนในการทำชั่วมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวในยามราตรี การดื่มสุรารายาเมาต่าง ๆ ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าตนเองจนทำเรื่องชั่วๆ ปรากฏออกมาอย่างมั่วทำให้ตนเอง และครอบครัวเดือดร้อน ดังนี้เพราะไปคบกับคนชั่วนั่นเอง แต่หากคบกับคนดี จะมีสิ่งดีเข้ามามากมาย มีโอกาสในการแสวงหาความดีใส่ตัวได้มากขึ้น เช่น การทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา เป็นต้นที่มีกระทำได้นั้นก็เพราะคนดีจะคอยชี้แนะคอยชวนเราไปดำเนินการในสิ่งที่ดีงามทำให้ผู้คนยกย่องสรรเสริญ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ตัวบ่งชี้ของกัลยาณมิตรหรือมิตรที่ดีหรือมิตรแท้จะมี 4 ลักษณะ ได้แก่

1) มิตรมีอุปการะ ซึ่งเป็นมิตรที่หวังดีกับอย่างที่สุดในฐานะสหาย เป็นทั้งเพื่อนทั้งพี่ ทั้งน้อง รวมไปถึงสามารถอุปการะค่าๆเราให้มีภูมิธรรมที่สูงขึ้นไปเรื่อยๆ

2) มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ซึ่งเป็นมิตรที่คอยปลอบให้เรามีกำลังใจ เป็นเพื่อนแท้ไม่ทอดทิ้งในยามที่เราเจอ समस्याชีวิตคอยแผ่ระวังความคิดของเราให้อยู่กับความคิดดีๆ อยู่ตลอดเวลา

3) มิตรแนะนำประโยชน์ ซึ่งเป็นมิตรที่คอยชี้ทางสวรรค์ ชี้ทางแห่งการประพฤติปฏิบัติที่นำมาซึ่งความสุขปราศจากทุกข์ในการดำเนินชีวิตมีสิ่งดีๆ จะคอยแนะนำให้ได้รับความเจริญรุ่งเรืองตลอดเวลา

4) มิตรมีความรักใคร่ ซึ่งเป็นมิตรที่พร้อมมอบความหวังดีให้กับเราอย่างมากไม่ว่าเราจะเป็นอย่างไรในสายตาของผู้อื่น แต่มิตรลักษณะจะเข้าใจ และเห็นใจเราทั้งหมด มีความแต่ความรักมอบให้เสมอไม่รักเกียจแม้ว่าเราจะล้มเหลวในชีวิตสักกี่ครั้งก็ยังมอบความรักให้เรายู่ตลอดเวลา

4. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ซึ่งมีลักษณะของความรู้จักประมาณ มีความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคน้ำปัจจัยสี่ ฤๅษีรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาวิตถของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการขาดความเพียร เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความชั่วนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ การแก้ปัญหาวิตถการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ การแก้ปัญหาวิตถการคบคนพาล ต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี. ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ. สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี และการแก้ปัญหาวิตถการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตนเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่อัตภาพของตนเองและครอบครัว (พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตินฺ) 2554)

กล่าวได้ว่า การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงชีวิตของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไป และเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ มีการดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ถ้าชุมชนหรือประเทศมีหลักธรรมตามที่กล่าวมา ก็ถือว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพ ทางด้านเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยคิดค้นนวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมจะบรรลุผล

บทสรุป

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาย่อมทำให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องที่เป็นไปในลักษณะของประโยชน์สุขในปัจจุบัน ที่มีแง่มุมทางโลกซึ่งทางเศรษฐศาสตร์มีมิติที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งการอยู่ การกิน รวมถึงความสัมพันธ์ทางกิจกรรมของเศรษฐกิจในทุก ๆ เรื่องเลยทีเดียว นำพามาซึ่งความมั่นคงและสมบูรณ์ ซึ่งหลักธรรมที่นำมาสู่ความ ร่ำรวยและมั่งคั่ง อย่างยั่งยืนนั้นซึ่งสรุปได้ว่า การนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด 4 ข้อ คือ (1) การนำหลักอภิวรรณสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียร เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความชัวนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัด ระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ (2) การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ (3) การนำหลักกัลยาณมิตรติดตามแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี. ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ.สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี และ (4) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกะรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตนเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก

เอกสารอ้างอิง

ชนพล สราญจิตร. (2558), *ปัญหาความยากจนในสังคมไทย*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2. (เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม)

- ดุจฤดี คงสุวรรณ. (2560), ปัญหาความยากจน (Poverty). [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.baanjomyut.com/library_2/development_of_society/29.html [17 มิถุนายน 2560].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- _____. (2545), ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- พระครูวิสุทธิราทร. (2558), พุทธวิธีในการบริหารทรัพย์สินของพระพุทธศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://www.gotoknow.org/posts/291947> [19 มิถุนายน 2560].
- พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตินฺ). (2554), ศึกษาแนวทางการนำหลักที่ปฏิสัมพันธ์มีกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมบูรณ์ ศิริประชัย. นิธินันท์ วิศเวศวร และศุภชัย ศรีสุชาติ.(2558), “นโยบายเศรษฐศาสตร์มหภาคกับความยากจนในประเทศไทย: การสำรวจสถานะความรู้”. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. Volume 22. (Number- September) 2004 :
- สลิต ชูชื่น. (2560), ปัญหาความยากจนของประชากรกับนโยบายการแก้ปัญหาของรัฐบาล. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://www.gotoknow.org/posts/300878>. [17 มิถุนายน 2560].
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.(2558), ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2556/2557. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=21954 [17 มิถุนายน 2560].

การบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะตามหลักอริยสัจ 4 THE PROCESS OF PUBLIC POLICY FORMULATION IN ACCORDANCE WITH THE FOUR NOBLE TRUTHS

7สมพงษ์ แซ่ท้อ

¹Somphong Saehoh

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

taveechok1972@gmail.com

Received :July 25, 2019; Revised :November 12, 2019; Accepted :December 19, 2019

บทคัดย่อ

ในยุคปัจจุบันสังคมทุกภาคส่วนมีการพัฒนาแบบก้าวกระโดด การสนองตอบความต้องการของสังคม ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วเฉกเช่นในยุคปัจจุบันนั้น รัฐบาลจำเป็นต้องแสวงหาเครื่องมือที่มีความพร้อม และสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมให้ได้เหมาะสม เพื่อสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการตอบสนองความต้องการของคนในสังคม การสร้างนโยบายสาธารณะที่ดีและเหมาะสมกับสังคมถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการกับปัญหาต่างๆในสังคมยุคปัจจุบัน ฉะนั้นกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ดีและมีประสิทธิภาพถือว่าเป็นเครื่องมือที่ดีในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของสังคมไทยซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วนับถือพุทธศาสนา อย่างกระบวนการของอริยสัจ 4 โดยเริ่มที่ 1.ทุกข์ คือ ทราบปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมตามสภาพความเป็นจริง 2. สมุทัย คือ การทราบสาเหตุของปัญหาที่

⁷ อาจารย์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ 3. นิโรธ คือ ภาวะไม่มีทุกข์ คือปัญหาต่างได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุด และ 4. มรรค คือ แนวทางแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ

คำสำคัญ : อริยสัจ 4, การกำหนดนโยบายสาธารณะ

Abstract

In present times, all sectors in society have their development leaped forward. In response to the needs of society that is rapidly developed as in the present, the government needs to have the tools to readily and appropriately respond the needs of the society. In order to create effectiveness and efficiency to respond the needs of the people in society, to create a good and appropriate public policy towards the society is an essential tool in managing various problems in the present. A good and efficient public policy formulation process is, therefore, an essential tool in responding the needs of the people in society especially through the application of Dhamma principles in Buddhism in public policy formulation in accordance with the cultural way of life of the people that the majority is Buddhists. The Four Noble Truths, taken as an example of the process, can be identified through: 1) sufferings that is the acknowledgement of sufferings authentically existing in society; 2) causes of sufferings that is to truly identify the causes; 3) cessation of sufferings that is the condition that the sufferings are released through direct problem solving; and 4) the path to end suffering through problem solving in relation to the existing problem.

Keywords: The Four Noble Truths, Public Policy Formulation

บทนำ

ปัจจุบันพัฒนาการในด้านต่างๆของสังคมไทยเป็นไปแบบก้าวกระโดดและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วไม่ว่าจะเป็น ระบบเศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยมทางสังคม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ การสนองตอบความต้องการของประชาชนในสังคมจึงจำเป็นที่จะต้องใช้

เครื่องมือที่ทันสมัยและแก้ปัญหาต่างๆของสังคมได้อย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพ การกำหนดนโยบายสาธารณะที่ดีและมีประสิทธิภาพจึงถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลที่จะใช้ในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมยุคปัจจุบัน เพราะนโยบายสาธารณะถือว่าเป็นจุดรวมของความเข้าใจต่อวิถีชีวิตทางการเมืองของผู้คนในสังคม (สมพร เพื่องจันทร์, 2537 :12)

ฉะนั้นนโยบายสาธารณะจึงถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนระบบต่างๆของสังคมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนในสังคมยุคใหม่ที่มีความต้องการที่หลากหลาย การพัฒนากระบวนการกำหนดนโยบายจึงถือว่าเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของรัฐบาล เพราะตัวนโยบายสาธารณะถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบต่างๆของสังคมและยังเป็นเครื่องมือที่รัฐบาลใช้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการกำหนดนโยบายสาธารณะให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของสังคมไทยซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วนับถือพุทธศาสนา ถือว่าเป็นหนึ่งนวัตกรรมที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการสนองตอบความต้องการของประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหตุและผลในทางพระพุทธศาสนาอย่างหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีกระบวนการดำเนินการเป็นไปอย่างมีเหตุและผล อันประกอบด้วย 1. ทุกข์ คือ ทราบสภาพปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ 2. สมุทัย คือ การทราบสาเหตุของปัญหา ซึ่งแบ่งเป็นปัญหาระดับนโยบายและระดับพื้นที่ 3. นิโรธ คือ ภาวะไม่มีทุกข์ เช่นการพัฒนาที่ยั่งยืน และการสร้างสังคมที่มีความสงบสุขให้กับประชาชน และ 4. มรรค คือ แนวทางแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ยิ่งกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะนั้นดำเนินไปให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมและการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงโดยพิจารณาตามหลักธรรมเหตุและผล อย่างหลักอริยสัจ 4 ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะเป็นการขับเคลื่อนระบบต่างๆของสังคมให้ดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสมและเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การกำหนดนโยบายสาธารณะ

การกำหนดนโยบายสาธารณะนั้นเป็น กระบวนการวางนโยบาย หรือ เป็นการตัดสินใจทำอะไรบางอย่างเพื่อสนองตอบความต้องการและข้อเรียกร้องของประชาชนในสังคม ฉะนั้นกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ยิ่งกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะมีประสิทธิภาพมากเท่าไรก็ยิ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับตัวนโยบายสาธารณะ ซึ่งจะส่งผลไปยังประชาชนที่เป็นผู้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะนั้น เพราะการกำหนดนโยบาย ถือว่าเป็นการตัดสินใจอย่างใด อย่างหนึ่งของผู้มีอำนาจในการสั่งการ สำหรับแก้ไขปัญหาที่สังคมกำลังเผชิญอยู่หรือเพื่อป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้นรวมถึงการมุ่งหวังที่จะสร้างสภาพการณ์ที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในสังคม ฉะนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะให้มากขึ้น จึงได้ยกคำอธิบายเกี่ยวกับการจำกัดความของกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะในความหมายของนักวิชาการที่น่าสนใจไว้ ดังนี้

ธอมัส ดาย ได้ระบุถึงกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะว่าเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่อาจสรุปได้เป็น 5 ขั้นตอน (Thomas R. Dye, 2010X คือ

1. ขั้นระบุปัญหาเป็นตอนที่มีการแสดงออกถึงความต้องการต่างๆ ที่เรียกร้องการกระทำของรัฐบาล
2. ขั้นจัดทำข้อเสนอ นโยบายเป็นขั้นตอนที่มีการจัดระเบียบวาระเพื่อให้มีการอภิปราย กันอย่างกว้างขวางและจัดทำข้อเสนอแผนงานเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหา
3. ขั้นประกาศเป็นนโยบาย เป็นขั้นตอนที่มีการคัดเลือกข้อเสนอ นโยบาย เสริมสร้างแรงสนับสนุนทางการเมือง และการประกาศใช้นโยบาย
4. ขั้นดำเนินการตามนโยบาย เป็นขั้นตอนของการจัดหน่วยงานรับผิดชอบ จัดหาค่าใช้จ่ายหรือบริการที่จำเป็นให้และทำการจัดเก็บภาษีอากร
5. ขั้นประเมินผลผลิตในขั้นตอนนี้จะมีการศึกษาแผนงานต่างๆ รายงานผลที่เกิดจากแผนงานเหล่านั้นประเมินผลผลกระทบของโครงการที่มีต่อสังคมทั้งที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มที่ไม่เป็นเป้าหมายด้วยรวมถึงเสนอแนะแนวทางการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงต่อไป

สมพิศ สุขแสน เสนอว่ากระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะมี 3 ขั้น คือ

1. การก่อตัวของนโยบายสาธารณะ การก่อตัวของนโยบายหรือการก่อรูปนโยบาย เป็น การระบุสภาพปัญหาสาธารณะให้ชัดเจนเสียก่อนว่าปัญหานั้นเป็นปัญหาของใคร ใคร ได้รับความเดือดร้อนบ้างถ้ารัฐบาลไม่เข้าไปแก้ไขจะทำให้เกิดผลกระทบอะไรตามมาถ้ารัฐบาลเข้าไปแก้ไขใครจะได้ประโยชน์ใครเสียประโยชน์และใครควรจะเป็นผู้รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จการก่อตัวของนโยบายจึงมิใช่เพียงแต่ระบุปัญหาสาธารณะเท่านั้นแต่จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการนำนโยบายไปปฏิบัติอีกด้วย

2. การเตรียมเสนอร่างนโยบาย ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การวางข้อกำหนดเกี่ยวกับ จุดมุ่งหมายของนโยบาย การเสนอทางเลือกของนโยบายและการจัดทำร่างนโยบาย

3. การอนุมัติและประกาศเป็นนโยบาย ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การคัดเลือก ข้อเสนอ นโยบาย การสร้างเสียงสนับสนุนทางการเมืองและการประกาศใช้นโยบาย (สัญญา เคนาภูมิ, 2560)

ฮอกวูด และกัน ได้แบ่งขั้นตอนของนโยบายสาธารณะออกเป็น การแสวงหาปัญหา การนิยามปัญหา การพยากรณ์ การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก การนำนโยบายไปปฏิบัติ การประเมินผลนโยบาย และการยกเลิก (ศุภชัย ยาวะประภาสและ ปียากร หวังมหาพร, 2552 :219)

ระบบการเมือง เศรษฐกิจสังคมและการบริหารงานของรัฐ เป็นส่วนหนึ่งของการ กำหนดนโยบายสาธารณะและการตัดสินใจเลือกกระทำใดๆต้องอาศัยเทคนิคทางวิชาการเพื่อ ใช้เป็นวิธีการในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดหรือสิ่งที่สร้างความพอใจให้แก่สังคม ฉะนั้นใน การกำหนดนโยบายสาธารณะนั้นควรศึกษาในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องให้รอบด้านโดยเริ่ม ตั้งแต่กระบวนการระบุปัญหา การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การ เลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา การเสนอร่างนโยบายและการอนุมัติ ประกาศเป็นนโยบาย เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมให้ทั่วถึงที่สุด

อริยสัจ 4

อริยสัจสี่มีความหมายตามนัยพระบาลี ดังนี้“ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการ เหล่านี้แล เป็นของแท้เที่ยงนั้น ไม่คลาดเคลื่อนไปได้ ไม่กลายเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ” “ภิกษุทั้งหลาย เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจสี่นี้ ตามเป็นจริง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัม พุทธเจ้าจึงได้นำมาเรียกว่า เป็นอริยะ” หัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ที่อริยสัจ 4 ประการ

(จตุตถจริ อริยสัจจานิ) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในปฐมเทศนาแก่สหายเก่าของพระองค์ คือ ปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ปัจจุบันเรียกว่าสารนาถ) ใกล้เมืองพาราณสี ในพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ซึ่งมีหลักฐานในคัมภีร์ดั้งเดิมนั้น พระองค์ได้ทรงแสดงอริยสัจ 4 ประการไว้เพียงย่อเยื้อง แต่ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนารุ่นแรกๆ มีหลายแห่งที่ได้อธิบายอริยสัจ 4 ประการนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีก พร้อมด้วยรายละเอียดมากมาย และหลายแง่หลายทาง ถ้าศึกษาอริยสัจ 4 โดยอาศัยหลักฐานอ้างอิง และคำอธิบาย (จากคัมภีร์) เหล่านี้ เราจะได้รู้เรื่องราวที่ดีและถูกต้องตามคำสอนอันเป็นแก่นหลักธรรมทั้งปวงของพระพุทธองค์ตรงตามคัมภีร์ดั้งเดิม อริยสัจ 4 ประการ คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโตป), 2546 :155)

1. ทุกข์
2. สมุทัย การเกิดขึ้น หรือสาเหตุแห่งทุกข์
3. นิโรธ ความดับทุกข์
4. มรรค ทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์

ทุกข์ คือ แสดงว่า สิ่งที่ปรุ่งแต่งทั้งปวงเป็นทุกข์ นี่คือ บอกตรงๆว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรนั่นเอง สิ่งทั้งปวงเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ใจ แต่คนทั้งหลายไม่รู้ไม่เห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นความทุกข์จึงได้มีความอยากในสิ่งเหล่านั้น ถ้ารู้ว่ามันเป็นความทุกข์ ไม่น่าอยากและไม่น่ายึดถือ ไม่น่าผูกพันตัวเองเข้ากับสิ่งใดแล้ว เขาก็คงจะไม่ไปอยาก ซึ่งตัวทุกข์นั่นเองหมายถึงขั้น 5

สมุทัย การเกิดขึ้นหรือสาเหตุแห่งทุกข์ คือ แสดงว่าความอยากด้วยอวิชชา (ความไม่รู้) นั้นเป็นต้นเหตุของความทุกข์ คนทั้งหลายก็ยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจว่าความอยากนี้แหละ เป็นตัวต้นเหตุของความทุกข์ใจจึงได้พากันอยากนั้นอยากนี้เรื่อยแปดพันประการ เพราะไม่รู้ว่าความอยากด้วยอวิชชา (ความไม่รู้) นั้นคืออะไร

นิโรธ (ความดับทุกข์) คือ แสดงว่านิโรธ หรือนิพพาน คือการดับความอยากเสียได้สิ้นเชิง เป็นความไม่มีทุกข์ คนทั้งหลายยังไม่รู้จักกันใหญ่ต่างๆ ที่เป็นสิ่งที่อาจบรรลุถึงได้ในที่ต่างๆไป คือ พบได้ตรงที่ความอยากมันดับลงไปในตนเอง นี่คือการไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จึงไม่มีใครปรารถนาที่จะดับความอยาก ไม่ปรารถนานิพพาน เพราะไม่รู้ว่าอะไรคือนิพพาน

มรรค (ทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์) คือ วิธีดับความอยากนั้นๆเสีย ไม่มีผู้ใดเข้าใจว่าการทำอย่างนี้เป็นวิธีดับความอยากไม่มีใครสนใจเรื่องอริยมรรคอันมีองค์ 8 ประการซึ่งดับความอยากเสียได้ ไม่รู้จักอะไรเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง อะไรควรชวนชวายเป็นยิ่ง จึงไม่สนใจกับ

เรื่องอริยมรรคของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่เลิศประเสริฐที่สุดในบรรดาวิชาความรู้ของมนุษย์เราในโลกนี้ นี่แหละ คือการไม่รู้อะไรเป็นอะไรอย่างน่าหวาดเสียว

อริยสัจ 4 นั่นคือ สิ่งที่บอกให้เห็นว่า กระบวนการเกิดขึ้นของแต่ละปัญหานั้นมี การเกิดขึ้นได้อย่างไร เช่น ตัณหาของคนเราเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า เมื่อไปแสวงหาสิ่งต่าง มากเกินไปก็นำความทุกข์มาให้ เพราะฉะนั้น อริยสัจ สรุปลงได้คือ คือเรื่องของทุกข์และการดับทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ทั้งในกาลก่อนและในบัดนี้เราสอนแต่เรื่องทุกข์ และความดับทุกข์ เท่านั้น” โดยอริยสัจข้อทุกข์และทุกข์สมุทัยรวมเป็นเรื่องทุกข์ และข้อทุกข์นิโรธกับทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา รวมเป็นเรื่องความดับทุกข์

จากบทความข้างต้น อริยสัจสี่ ก็คือ ความจริงของชีวิต เพราะอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์มีอยู่จริงในชีวิต ทั้งทุกข์ทางกายและทางใจ เหตุให้เกิดทุกข์ คือ ตัณหาที่มีอยู่จริงในชีวิต นั่นก็คือการแก้ทุกข์เพื่อความสิ้นทุกข์หรือปราศจากทุกข์ก็ต้องแก้ในชีวิตของเรา และ อริยสัจ สี่ คือหลักการแก้ไขปัญหาวีชีวิตที่ถูกต้องและเป็นระบบ คือ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก่อนอื่นก็ต้อง รู้จักปัญหาตามเป็นจริง เมื่อรู้สภาพแห่งปัญหาแล้วก็ต้องค้นหาสาเหตุของปัญหาให้ได้ว่ามัน เกิดมาจากอะไร ต่อจากนั้น ก็กำหนดจุดหมายในการแก้ปัญหาว่า ต้องการผลของการ แก้ปัญหาอย่างไร และเมื่อมีการดำเนินการในการแก้ปัญหาและลงมือปฏิบัติแล้วก็ต้องมีการ ทบทวนดู แต่ละขั้นตอนในการแก้ปัญหาเพื่อความถูกต้อง หากยังสิ่งที่ยังจะต้องแก้ไขก็ต้อง ดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นจนกว่าจะแก้ได้จริงๆ

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบอริยสัจ 4

ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบอริยสัจ 4 เป็นกระบวนการแสวงหา ความรู้โดยพยายามคิดค้นวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ตามลำดับขั้นตอน ของอริยสัจ 4 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งประกอบไปด้วย (สุวิทย์ มูลคำ, 2545 :15)

1. ทุกข์ (การกำหนดปัญหา)
2. สมุทัย (การตั้งสมมติฐาน)
3. นิโรธ (การทดลองเก็บข้อมูล)
4. มรรค (การวิเคราะห์ข้อมูลและอุปสรรค)

สาโรช บัวศรี ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนของไทย ความเป็นมาของวิธีสอน ตามขั้นตอนของอริยสัจ 4 ไว้ ดังนี้ (สาโรช บัวศรี, 2526 :10)

1. ขั้นต่างๆของอริยสัจสี่

1) ทุกข์ ชีวิตนี้เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง (ดังนั้น ปัญญาของเราก็คือ ทำอย่างไรจะได้พ้นทุกข์)

2) สมุทัย สาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา (ดังนั้น เพื่อหาทางกำจัดตัณหาเสียได้ ทุกข์ก็คงจะหมดไป วิธีการที่อาจทดลองเพื่อกำจัดตัณหาอาจมีดังนี้ การอดอาหาร การนั่งสมาธิ การเข้าใจสิ่งที่ถูกต้อง)

3) นิโรธ การดับทุกข์ (ในการให้ได้มาซึ่งสภาวะนี้ จำต้องดำเนินการต่างๆเพื่อให้ทุกข์ดับไป หรือเพื่อจะได้พ้นทุกข์ จึงทำการอดอาหาร เพื่อให้เห็นว่า การทำทุกริกิริยาไม่อาจพ้นทุกข์ได้ก็ลองทำอย่างอื่นออกไปอีก

4) มรรค จากการปฏิบัติต่างๆด้วยตนเองแล้ว ตกลงสรุปผลได้ว่า วิธีการที่จะพ้นทุกข์ได้นั้นมีทางเดียว คือ ทางที่เรียกว่า “มรรคแปด” นั่นเอง

2. ขั้นต่างๆของวิธีการแห่งปัญญา

1) การกำหนดปัญหา ได้แก่ การพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ถูกต้องเหมาะสม (ในกรณีนี้เมื่อพิจารณาเห็นว่าชีวิตเป็นความทุกข์อย่างยิ่งแล้ว ก็กำหนดปัญหาได้ว่าทำอย่างไรจึงจะได้พ้นทุกข์นั่นเอง)

2) ตั้งสมมติฐาน เมื่อเข้าใจปัญหาโดยรอบคอบแล้ว เช่น รู้สึกสาเหตุของปัญหาแล้ว อาจตั้งสมมติฐานหรือทดลองกำหนดหลักการในการแก้ไขได้ (เช่น กำหนดว่าจะต้องกำจัดตัณหาเสียให้สิ้นเชิง และกำหนดวิธีการย่อยลงไปอีกว่า อาจจะอดอาหาร อาจทำสมาธิ เป็นต้น)

3) การทดลองและเก็บข้อมูล ลองทำตามที่ตั้งสมมติฐานแล้ว เช่น ลองอดอาหาร ลองทำสมาธิ ฯลฯ จดและจำผลของการปฏิบัติแต่ละอย่างไว้เพื่อจะได้พิจารณาต่อไป

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลหรือผลต่างๆ ที่จำไว้ในขั้นทดลองนั้น เพื่อจะได้รู้ว่าสิ่งแก้ปัญหานั้นที่กำหนดไว้ตั้งเดิมนั้นได้หรือไม่ประการใด

5) การสรุปผล นำการสรุปให้เป็นหลักเกณฑ์ หรือข้อความที่แน่ชัดว่าได้แก้ปัญหามาได้ด้วยวิธีใด และได้ผลประการใด (เช่น สรุปว่า วิธีทุกริกิริยานั้นไม่ได้ผลในการดับทุกข์แต่การปฏิบัติตามแนวทางของ “มรรคแปด” นั้น เป็นทางเดียวที่พ้นทุกข์ได้แต่จะพ้นได้ในระดับโลกียะหรือระดับโลกุตระก็ต้องแล้วแต่เหตุการณ์และบุคคลจากการเปรียบเทียบนี้ ก็พอจะเห็นได้ว่าขั้นต่างๆของอริยสัจ 4 และขั้นต่างๆของวิธีการแห่งปัญญานั้นคล้ายคลึงกันเต็มที่ จะกล่าวได้ว่า แบบเดียวกันก็ไม่ผิด คือ ต่างก็เป็นวิธีการหาเหตุผลและแก้ปัญหานั้นเอง ดังนั้น

นับว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ไม่น้อยที่โลกตะวันออกและโลกตะวันตก ค้นพบวิธีการออกมาได้อย่างเดียวกัน โดยที่ไม่ได้ทราบซึ่งกันและกันเลย ต่างคนต่างคิดออกมา แต่สังเกตได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงใช้วิธีการนี้มา 2549 ปีมาแล้ว

บทสรุป

กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะตามหลักอริยสัจ 4 คือการกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยการประยุกต์เอาหลักกระบวนการของหลักอริยสัจ 4 ทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมไทยซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยมีการบวนการดังนี้

1. กระบวนการกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) คือ กระบวนการแรกในการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยต้องทราบปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมตามสภาพความเป็นจริงว่าทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นความจริงแล้วเกิดจากอะไร และพิจารณาสภาพปัญหาเหล่านั้นตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยให้ความสำคัญกับประชาชนทุกคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาที่เกิดขึ้น เน้นการแสดงความคิดเห็นจากประชาชนในสังคม เพื่อการสร้างนโยบายที่สามารถสนองตอบความต้องการ หรือแก้ปัญหาและสร้างความสุขให้กับประชาชนในสังคมได้อย่างแท้จริง

2. กระบวนการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา (ขั้นสมุทัย) คือ กระบวนการศึกษาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นให้ถ่องแท้ โดยพิจารณาว่าสาเหตุของปัญหา (ทุกข์) นั้นเกิดจากอะไร แล้วจะแก้ปัญหที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไรให้ตรงจุด

3. กระบวนการในการตั้งจุดมุ่งหมาย (ขั้นนิโรธ) คือ ภาวะของความไม่มีทุกข์ นั้นหมายถึงปัญหาต่างๆได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุด ซึ่งหมายถึงกระบวนการในการตั้งจุดมุ่งหมายของการแก้ปัญหาเอาไว้ เพื่อให้ทราบว่าแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นไปในทิศทางไหน และประสงค์ให้ผลเกิดขึ้นอย่างไร นั่นก็หมายถึงการคาดการณ์ว่านโยบายสาธารณะนั้นจะดำเนินอย่างไรและจะให้ผลอย่างไรแก่ประชาชนผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากนโยบายนั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นตอน การเตรียมเสนอร่างนโยบาย ขั้นตอนนี้ประกอบด้วย การวางข้อกำหนดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของนโยบาย การเสนอทางเลือกของนโยบาย และการจัดทำร่างนโยบาย

4. มรรค คือ แนวทางแก้ปัญหา(ทุกข์) ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ซึ่งกระบวนการนี้เป็นขั้นตอนหลังจากที่ได้วิเคราะห์สภาพปัญหาตามความเป็นจริงแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาเข้าสู่กระบวนการหาวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้น แล้วเสนอขออนุมัติและประกาศเป็นนโยบาย รวมไปถึง การประกาศใช้นโยบายและน่านโยบายไปปฏิบัติเพื่อสนองตอบปัญหาที่เกิดขึ้น โดยจะมีการประเมินผลของการดำเนินการว่าเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้หรือไม่หลังการดำเนินนโยบายเสร็จสิ้น

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโตป). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
สมพร เพ็ญจันทร์. (2537). *นโยบายสาธารณะทฤษฎีและการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท
ออน อาร์ต ครีเอชั่น จำกัด.

สาโรช บัวศรี. (2526). *วิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจในการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์*.

กรุงเทพฯ : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สุวิทย์ มูลคำ. (2545). *20 วิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม*.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

ศุภชัย ยาวะประภาษและปียากร หวังมหาพร. (2552). *นโยบายสาธารณะของไทย : กำเนิน
พัฒนาการและสถานภาพของศาสตร์*.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท จุฑทอง
จำกัด.

สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2553). *นโยบายสาธารณะ :แนวความคิด การวิเคราะห์และ*

กระบวนการ. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์สมาธรรม.

สัญญา เคนาภูมิ, (2546). *การกำหนดนโยบายสาธารณะ:ทฤษฎีและกระบวนการ*. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://www.human.ubru.ac.th/journal->

[n/index.php/hu/article/viewFile/204/154](http://www.human.ubru.ac.th/journal-n/index.php/hu/article/viewFile/204/154). (15 กรกฎาคม 2560).

การบริหารธรรมาภิบาลในยุค 4.0 GOOD GOVERNANCE ADMINISTRATION IN THE ERA OF 4.0

⁸รุ่งสุริยา หอมวัน

¹Rungsuriya Hormwan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Rungsuriya_ho@gmail.com

Received :July 25, 2019; Revised :November 12, 2019; Accepted :December 19, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้ กล่าวถึงการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาล ซึ่งประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า เป็นหลักการบริหารสากลที่สามารถตรวจสอบได้ มีประสิทธิผลและเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม โดยสามารถเสนอข้อเรียกร้อง มีการรวมตัวของประชาชน กลุ่มมวลชนผู้ใช้แรงงานและองค์กรภาคเอกชน เพื่อเข้ามามีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินการทางการเมืองและการบริหารงานภาครัฐ ตลอดจนการประกอบธุรกิจเอกชน เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนโดยรวมและสังคมไทยเติบโตด้วยความแข็งแกร่ง สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะช่วยให้ประเทศชาติมีความสงบสุขและพัฒนาอย่างรวดเร็วและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : การบริหาร; ธรรมาภิบาล

⁸ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์บุรีรัมย์

Abstract

This article aims to discuss on good governance that includes: the rule of law, the merit principle, transparency, participation, accountability, efficiency and effectiveness. Good governance is an international administrative principle that is accountable, effective and systematic to open opportunity for the people to participate. The people are able to propose their demands and they assemble in groups as labor unions and non-government organizations that take the roles in monitoring and verifying the politics and administration of the government sector and other concerned private businesses. This is to clarify the transparency of the operation of the government and businesses that will strengthen Thai society as a whole to be efficient and more competitive in international community. This will help Thai society live in peace and be rapidly and sustainably developed.

Keywords: Administration, Good Governance

บทนำ

การนำหลักการบริหารการจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาลมาใช้มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยเรา เพราะหลักธรรมาภิบาลก็คือ การบริหารที่สามารถตรวจสอบได้มีประสิทธิภาพ และเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในปัจจุบันสถานการณ์ด้านการเมืองเศรษฐกิจ สังคม การบริหารงานของรัฐทั้งภายในและต่างประเทศ มีความเปลี่ยนแปลงไปมากและเป็นไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสารเทคโนโลยี การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วสู่ประชาชน ในขณะที่สภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ แต่ระบบการบริหารงานของภาครัฐ และสังคมไทยโดยรวมที่ผ่านมา ไม่สอดคล้อง ไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น การปรับเปลี่ยนบทบาทของสังคมโดยการนำหลักการบริหารการจัดการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) หรือหลักธรรมาภิบาลมาใช้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยเราเพราะหลักธรรมาภิบาลก็คือ การบริหารที่สามารถตรวจสอบได้ มี

ประสิทธิผลและเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม โดยสามารถเสนอข้อเรียกร้องมีการรวมตัวของประชาชน กลุ่มมวลชนผู้ใช้แรงงานและองค์กรภาคเอกชน เพื่อเข้ามามีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินการทางการเมืองและการบริหารงานภาครัฐ ตลอดจนการประกอบธุรกิจเอกชน เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงานซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนโดยรวมและสังคมไทยเติบโตด้วยความแข็งแกร่ง สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะช่วยให้ประเทศชาติมีความสงบสุขและพัฒนาอย่างรวดเร็วและยั่งยืนต่อไป

ความหมายของธรรมาภิบาล (Good Governance)

คำว่า Good Governance เริ่มนำมาใช้กันเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา โดยปรากฏในรายงานของธนาคารโลก เมื่อปี ค.ศ.1989 เมื่อแนวความคิด Good Governance เข้ามาในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ.2540 นักวิชาการหลายท่านได้แปลความหมายของคำว่า Good Governance โดยเสนอใช้คำว่า “กลไกประชาธิปไตย” บ้าง “ประชาธิปไตย” บ้าง “ธรรมาภิบาล” บ้าง “สุจริตศาสตร์” บ้าง แต่ในที่นี้จะขอใช้คำว่า “ธรรมาภิบาล” ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันมาก เพราะคำว่าธรรมาภิบาลจะมีความหมายอย่างกว้างครอบคลุมทั้งทางบริหารจัดการที่ดีขององค์การธุรกิจและการปกครองที่ดีของภาครัฐ

ธีรยุทธ บุญมี เรียก Good Governance ว่าธรรมรัฐ ได้ให้ความหมายว่า คือ การบริหารจัดการประเทศที่ดีในทุกๆ ด้านและทุกๆ ระดับ การบริหารจัดการที่ดีดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีหลักคิดว่าทั้งประชาชน ข้าราชการบริหารประเทศเป็นภาครัฐหุ้นส่วน (Partnership) กันในการกำหนดชะตากรรมประเทศ แต่การเป็นหุ้นส่วนไม่ใช่หลักประกันว่าจะเกิดธรรมรัฐหรือ Good Governance ยังต้องหมายถึง การมีกฎเกณฑ์กติกาที่จะให้เกิดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ประสิทธิภาพ ความเป็นธรรมและการมีส่วนร่วมของสังคมในการกำหนดนโยบายบริหาร ตรวจสอบประเมินผลอย่างจริงจัง (ธีรยุทธ บุญมี, 2543 :19)

UNDP (United Nation Development Program) หน่วยงานสังกัดองค์การสหประชาชาติ ได้ให้นิยามความหมายของ Good Governance หรือธรรมาภิบาลว่า คือ การใช้อำนาจทางการเมือง การบริหารและเศรษฐกิจในการดำเนินการกิจ กิจกรรมต่างๆ ของประเทศในทุกๆ ระดับโดยมีกลไก กระบวนการ สถาบัน ซึ่งประชาชนและกลุ่ม

ต่างๆ สามารถแสดงออกถึงความต้องการผลประโยชน์ การใช้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การประสานประนีประนอมความแตกต่างโดยผ่านกลไก กระบวนการและสถาบันเหล่านั้น

ทิพาวิดี เมฆสุวรรณ (2543) ได้ให้ความเห็นว่า ธรรมาภิบาล หรือ Good Governance นี้เป็นเรื่องที่ทุกสังคม ทุกประเทศไม่ว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้วต้องการให้เกิดขึ้น คำว่า Governance เป็นคำเก่าที่มีมานานแล้ว หมายถึง กรอบในการบริหารจัดการขององค์กรต่างๆ ในการบริหาร ระบบบริษัทก็จะเรียกว่า Corporate Good Governance ในราชการก็เรียกว่า Public Governance ซึ่งกรอบการบริหารจัดการนี้มีทั้งดีและไม่ดี ที่ดีเรียกว่า Good Governance ที่ไม่ดีเรียกว่า Bad Governance

จากความหมายของนักวิชาการที่ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับ Good Governance ดังกล่าวข้างต้น นั้น จะเห็นได้ว่ามีแนวความคิดที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า Good Governance จะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ

ภาครัฐ (Public Sector) ซึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างและปฏิรูปการเมือง กฎหมายและการบริหารราชการ

ภาคเอกชน (Private Sector) ซึ่งจะมีส่วนในการประกอบธุรกิจที่ดีและดำเนินธุรกิจอย่างซื่อสัตย์สุจริตและมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมซึ่งจะทำให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรือง

ภาคประชาชนหรือองค์กรต่างๆ (Civil Society) จะมีส่วนในการเกื้อหนุนในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยการระดมกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และสามารถตรวจสอบทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนให้ตั้งอยู่ในความถูกต้องได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาของประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมและให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างสมดุล ส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืนและมีเสถียรภาพ

รัฐธรรมนูญกับการให้พัฒนาธรรมาภิบาล

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เมื่อพิจารณาเนื้อหาโดยรวมแล้วจะเห็นว่ารัฐธรรมนูญได้วางระบบบริหารบ้านเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพิ่มกลไกการตรวจสอบระบบการเมืองและระบบราชการให้ใช้อำนาจอย่างชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมืองมากขึ้นเพื่อการขจัดความทุจริตในบ้านเมือง ส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูประบบผู้แทน การลดเงื่อนไขความขัดแย้งเพื่อให้ประเทศมีความสงบสุข บนพื้นฐานของความรู้จักสามัคคีปรองดอง ตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และประเพณีการปกครองที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และลักษณะสังคมไทย หลักความสุจริต หลักสิทธิมนุษยชน และหลักธรรมาภิบาล ตลอดจนรัฐพึงพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และงานของรัฐอย่างอื่น ให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยหน่วยงานของรัฐ ต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการสาธารณะและการใช้จ่ายเงินงบประมาณมีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รวมตลอดทั้งพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติเป็นผู้ให้บริการประชาชนให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ไม่เลือกปฏิบัติและปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ อาจกล่าวได้ว่ามาตรการที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญนี้ได้เพิ่มกลไกของการพัฒนาธรรมาภิบาลของสังคมไทยไว้ซึ่งสรุปเป็นประเด็นหลักๆ พอสังเขปได้ ดังนี้

1. ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน
2. การปฏิรูประบบราชการ
3. การปฏิรูปศาลและระบบตรวจสอบ
4. การปฏิรูประบบผู้แทน
5. การขจัดความทุจริตในบ้านเมือง

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญได้วางรากฐานของธรรมาภิบาลไว้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ ในแง่ของวัตถุประสงค์การบริหารจัดการ รัฐธรรมนูญกำหนดให้ยึดประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ของคนทุกภาคในสังคม ในด้านโครงสร้างและกระบวนการ รัฐธรรมนูญได้เพิ่มภาคประชาสังคมเข้าสู่โครงสร้างการจัดการ รัฐบาลไทยและเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคโดยเฉพาะภาคประชาสังคมในทุกด้านทั้งระดับชาติ

ท้องถิ่น ชุมชน ในด้านเนื้อหาของธรรมาภิบาลเอง รัฐธรรมนูญก็วางหลักการให้เกิดการประสานประโยชน์ของคนทุกภาคในสังคม เพื่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ธรรมาภิบาลกับสังคมไทย

ในปัจจุบันสถานการณ์ต่างๆทั้งภายในและต่างประเทศเปลี่ยนไปมาก สังคมข่าวสารได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยอันช่วยให้ภาคเอกชนเติบโตขึ้น ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ปัญหาต่างๆของชาติมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันข้าราชการในฐานะที่เป็นสถาบันหลักของชาติ จะต้องปรับแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยการร่วมกันสร้างความเป็นเอกภาพและความสามัคคีในหมู่ข้าราชการ เพื่อให้การประสานงานราชการด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็ต้องปรับเปลี่ยนระบบการทำงานโดยเน้นให้ความสำคัญกับการให้บริการประชาชน รวมทั้งข้าราชการต้องปรับทัศนคติในการทำงานโดยยึดมั่นในหลักจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพของการเป็นข้าราชการที่ดีที่มีคุณภาพ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ ซื่อสัตย์สุจริต อุทิศเวลากับงานราชการอย่างจริงจังและเป็นที่ยังชีพของประชาชนอย่างแท้จริงอันจะช่วยส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความสงบสุขและพัฒนาอย่างรวดเร็วต่อไป

อย่างไรก็ตามในภาคราชการได้เริ่มดำเนินการสร้าง “ธรรมาภิบาล” ขึ้นแล้ว กล่าวคือ ได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2542 ระเบียบนี้มีผลใช้บังคับกับหน่วยงานของรัฐตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมา โดยระเบียบนี้กำหนดให้ทุกหน่วยงานของรัฐ ดำเนินการบริหารจัดการโดยยึดหลักการ 6 หลัก ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล

2. **หลักคุณธรรม** ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบวิชาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

3. **หลักความโปร่งใส** ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

4. **หลักความมีส่วนร่วม** ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การได้สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรืออื่นๆ

5. **หลักความรับผิดชอบ** ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

6. **หลักความคุ้มค่า** ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้คนไทยมีความประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

สำหรับในภาคเอกชนและภาคประชาสังคม การสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นนั้นยังไม่มี การดำเนินการในเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประชาชนยังขาดความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างดีพอ จึงทำให้ยังขาดกลไกของการตรวจสอบและการกำกับดูแลในทางปฏิบัติงานเพื่อก่อให้เกิดธรรมาภิบาลขึ้น

ไอซีทีธรรมาภิบาล (ICT Governance)

ICT Governance เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการที่ดีทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศควบคู่กันไปกับความสามารถด้านอื่นๆ ของคณะกรรมการและผู้บริหารระดับสูงที่ใช้เป็นกรอบและองค์ประกอบของกระบวนการบริหารงานในการปฏิบัติตามนโยบาย

กลยุทธ์เพื่อสร้างศักยภาพ คุณค่าเพิ่ม และการเติบโตอย่างยั่งยืนอย่างรู้คุณค่าให้กับองค์กร ควบคู่กันไปกับหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่แยกกันไม่ได้ ในกระบวนการบริหารความเสี่ยง ตามองค์ประกอบของการจัดการตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์การ การจัดพนักงาน การ ดำเนินการและการควบคุม

IT Governance หรือธรรมาภิบาลทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ คือรูปแบบ โครงสร้างของความสัมพันธ์และกระบวนการจัดการและการปฏิบัติในองค์กร ที่กำกับ และควบคุมองค์กรให้บรรลุถึงเป้าประสงค์ โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน ก็สามารถสร้างความสมดุลในการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นเทียบกับสิ่งที่ได้รับจาก เทคโนโลยีสารสนเทศและจากกระบวนการที่เกี่ยวข้อง หรือ ITG คือการบริหารดุลยภาพ ทางด้านการลงทุนและกระบวนการจัดการทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศกับการบริหาร ความเสี่ยง และประโยชน์ที่ได้รับในรูปแบบต่างๆ

ICT Governance มีความสำคัญในการทำให้เกิดการบริหารและการบูรณาการที่ เป็นระบบ มีระเบียบ เป็นขั้นตอน ลดความซ้ำซ้อน ลดความเสี่ยง เพิ่มศักยภาพโดยทำงาน ข้ามสายงานได้ และประสานงานระหว่างองค์กรได้อย่างรวดเร็ว ทันเวลา มีประสิทธิภาพสอดคล้อง ประสานกัน การดำเนินงานระดับต่างๆ จากการใช้ความสามารถและศักยภาพของเทคโนโลยี สารสนเทศ และทรัพยากรต่างๆ เพื่อการผลักดันความสำเร็จของการจัดการทั่วทั้งองค์กร อย่างเป็นกระบวนการ (สรันย์ นาคณอม. 2560)

ไทยแลนด์ 4.0 กับการกำกับดูแลกิจการที่ดี

สังคมเศรษฐกิจ 4.0 ตัวเลข 4.0 พุดถึงขั้นตอนการพัฒนาของเศรษฐกิจโลก ที่ได้มี การปฏิวัติอุตสาหกรรมมาหลายครั้ง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและการสร้างรายได้ ให้กับเศรษฐกิจโลก ตั้งแต่การปฏิวัติ 1.0 ที่ค้นพบพลังงานจากไอน้ำ และนำสู่การประดิษฐ์ เครื่องกลต่างๆ ที่ใช้พลังงานไอน้ำ ต่อด้วยยุค 2.0 และ 3.0 ที่เป็นยุคของพลังไฟฟ้า ยุค คอมพิวเตอร์ และยุคการสื่อสารเทคโนโลยี ล่าสุดมีการกล่าวว่าโลกกำลังเข้าสู่การปฏิวัติ อุตสาหกรรมยุคที่สี่ คือ 4.0 ที่ไม่ได้มาจากการค้นพบเทคโนโลยีใหม่ตัวใดตัวหนึ่งเป็นการ เฉพาะ แต่เป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่กำลังมีการพัฒนาอยู่หลายด้าน เช่น ดิจิตอล เทคโนโลยี ไบโอเทคโนโลยี และฟิสิกส์เทคโนโลยี มาสร้างนวัตกรรมเพื่อปรับปรุงความ

เป็นอยู่ของคนในสังคมโลกให้ดีขึ้น ไม่ใช่แค่เพื่อการขยายตัวของเศรษฐกิจ แต่เพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของมนุษยชาติโดยรวมให้สูงขึ้น

ในลักษณะนี้ ประเทศไทยยุค 4.0 จะหมายถึง สังคมเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยนวัตกรรมและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อประโยชน์ของความเป็นอยู่ของคนในประเทศ ทำให้การใช้เทคโนโลยีจะเกิดขึ้นและกระทบเศรษฐกิจของประเทศในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิต การบริโภคและการกระจายหรือ **distribution** ซึ่งในสังคมแบบ 4.0 นี้ ประโยชน์ที่จะมีต่อความเป็นอยู่ของคนในประเทศจะเกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อ นโยบายขับเคลื่อนประเทศไทย 4.0 นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสามด้าน

1. การสร้างสังคมที่มีความรู้และความสามารถที่จะสร้างนวัตกรรมและประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อประโยชน์ของคนในประเทศ นี่คือ ประเด็นความรู้และความสามารถ ซึ่งหมายถึง เศรษฐกิจจะต้องมีระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาดังกล่าว และสังคมเปิดกว้างด้านเสรีภาพให้มีการแสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาความคิด ความรู้และนวัตกรรม

2. มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่นำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพหรือ **productivity** ด้านการผลิตให้กับเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึง การใช้เทคโนโลยีเพิ่มความสามารถในการแข่งขันให้กับประเทศ ซึ่งจะเป็นฐานของการสร้างรายได้และความมั่งคั่งให้กับคนในประเทศในอนาคต สิ่งนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อระบบเศรษฐกิจทำงานอยู่บนกลไกตลาดที่มีประสิทธิภาพ ระบบกฎหมายและระบบยุติธรรมของประเทศให้ความสำคัญและปกป้องสิทธิพื้นฐานของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิในทรัพย์สิน (property rights) ที่เป็นแรงจูงใจสำคัญให้คนในสังคมคิดค้น สร้างนวัตกรรมและลงทุน นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต้องเปิดกว้างเป็นโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ความสามารถในทุกระดับสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี (inclusive) และสร้างสรรค์นวัตกรรมได้ นำมาสู่การกระจายผลหรือประโยชน์ที่ได้จากเศรษฐกิจยุค 4.0 ต่อสังคมในวงกว้าง

3. เพื่อให้ความรู้และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีนำมาสู่การยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในสังคมอย่างยั่งยืนและถาวร นโยบาย 4.0 ต้องนำไปสู่กระบวนการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมบนพื้นฐานของความประพัตที่ถูกต้อง ความโปร่งใส ความรับผิดชอบในการทำหน้าที่ที่เป็นธรรมต่อผู้อื่น ซึ่งทั้งหมดก็คือพื้นฐานของธรรมาภิบาล หรือการกำกับดูแลกิจการที่ดี ที่ต้องผลักดันให้ธรรมาภิบาลเป็น norm หรือเป็นความประพัตหลัก

ของสังคม เพราะสิ่งนี้คือแรงจูงใจสำคัญที่จะขับเคลื่อนประเทศให้เติบโตโดยการสร้างความรู้ นวัตกรรม และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อประโยชน์ของสังคม ตรงกันข้าม สังคมที่ขาด ธรรมาภิบาล ไม่สนใจความถูกต้อง ไม่โปร่งใส ไม่รับผิดชอบในสิ่งที่ทำและผลกระทบที่จะมี ต่อผู้อื่น สังคมดังกล่าวคงก้าวเป็นสังคม 4.0 ไม่ได้ เพราะไม่มีระบบแรงจูงใจที่จะขับเคลื่อน คนในประเทศให้เปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างสรรค์นวัตกรรม ด้วยเหตุนี้ ธรรมาภิบาล หรือการ กำกับดูแลกิจการที่ดี จึงเป็นหัวใจของการก้าวไปสู่สังคม 4.0 เป็นกลไกที่จะสร้างพลังให้กับ คนในสังคม (empower) โดยปลดล็อกพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องต่างๆ ที่บั่นทอนศักยภาพของ ประเทศ และเปิดทางใหม่ให้กับคนในสังคมที่จะใช้เทคโนโลยี ยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ของตน

นี่คือ 3 เงื่อนไขที่ต้องเกิดขึ้นในการก้าวสู่ไทยแลนด์ 4.0 สำหรับภาคธุรกิจ การ เดินทางสู่ Thailand 4.0 หมายถึง การปรับตัวต่อการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่จะเกิดขึ้น กว้างขวาง ที่สามารถเป็นได้ทั้งโอกาสทางธุรกิจและสร้างการหยุดชะงักหรือ disruption ให้กับธุรกิจ ดังนั้น โจทย์ภาคธุรกิจยุค Thailand 4.0 ก็คือ การบริหารโอกาสและความเสี่ยง ต่อธุรกิจที่จะมาจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่กำลังเกิดขึ้น ในทุกส่วนของเศรษฐกิจที่จะ เป็นผลกระทบที่ใหญ่และสำคัญต่ออนาคตของเศรษฐกิจและของประเทศ

สำหรับรัฐบาล ความรับผิดชอบสำคัญ ก็คือ การปฏิรูปประเทศให้ประเทศสามารถ ปรับตัวและอยู่ได้อย่างสง่างามในสังคมโลกยุค 4.0 แต่จากที่รัฐบาลเองคงไม่สามารถทำได้ทุก เรื่อง เพราะเราเป็นประเทศในระบบทุนนิยม ไม่ใช่สังคมนิยมที่มีการวางแผนจากส่วนกลาง แนวทางการปฏิรูปเพื่อสร้างไทยแลนด์ 4.0 ที่ดีที่สุด คือการสร้างตัวเปิดทางหรือสร้าง enabler ให้กับเศรษฐกิจ ที่จะเพิ่มพลังหรือ empower คนในประเทศให้เข้าถึงความรู้และ โอกาสในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม ซึ่ง หมายถึง การปฏิรูปต้องนำไปสู่ หนึ่ง การสร้างความรู้ สอง การสร้างโอกาสที่จะประยุกต์ใช้ ความรู้ คือ เทคโนโลยี เพื่อเพิ่มผลิตภาพหรือความสามารถในการแข่งขัน สาม สร้างธรรมาภิ บาลให้เป็นพฤติกรรมหลักของสังคม ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนในประเทศ ขับเคลื่อนประเทศไปสู่ไทยแลนด์ 4.0

ในประเด็นการกำกับดูแลกิจการที่ดีหรือธรรมาภิบาลว่า ประเทศไทยจะสามารถ เดินไปสู่ประเทศไทยยุค 4.0 ได้อย่างไร ผมได้ขยายความเรื่องนี้โดยกล่าวถึง บทบาทของ กฎหมายและแนวปฏิบัติต่างๆที่จะกำกับ (shape) พฤติกรรมของคนในสังคมให้ธรรมาภิบาล เป็นพฤติกรรมหลัก พูดยถึงบทบาทของคณะกรรมการบริษัทที่จะเป็นผู้นำในการสร้างธรรมาภิ

บาลในภาคธุรกิจ พุดถึงบทบาทของกลไกตลาดผ่านการทำหน้าที่ของนักลงทุนที่สามารถมีอิทธิพลต่อธรรมาภิบาลและพฤติกรรมของบริษัทเอกชนและพุดถึงการรวมพลังของภาคธุรกิจในรูปของแนวร่วมปฏิบัติที่จะส่งเสริมพฤติกรรมที่ถูกต้อง เช่น การต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันในการทำธุรกิจ

บทสรุป

กระแสโลกาภิวัตน์กำลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบอย่างรวดเร็วและรุนแรงต่อทั้งเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทย ดังนั้นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนจะต้องสนับสนุนหลักทั้ง 6 ประการตามที่กำหนดในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อจะได้ร่วมกันปรับบทบาท ปรับวิธีการทำงานของแต่ละภาคให้สนับสนุนเกื้อกูลกัน ให้เกิดกำลังที่สามารถดักดวงผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์เข้าสู่ประเทศไทย อย่างไรก็ตามการสร้างธรรมาภิบาลจำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นในทุกระดับ กล่าวคือ

- ระดับบุคคล คือ ประชาชนตระหนักว่าตนเองมีอำนาจ ถ้าใช้อำนาจบนความรับผิดชอบและเป็นธรรม

- ระดับชุมชน คือ การประสานสิทธิอำนาจของชุมชนเข้ากับการปกครองท้องถิ่น

- ภาคธุรกิจเอกชน คือ การบริหารจัดการ ธุรกิจ เอกชน รัฐวิสาหกิจให้ตรวจสอบได้ โปร่งใส มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

- ภาคการเมืองและราชการ คือ การกระจาย ให้มีการบริหารจัดการที่ดี มีการตรวจสอบภายในและระหว่างกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

แต่อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าหลักการทั้งหลายล้วนมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษา ความสมดุล ในมิติต่างไว้ เช่น หลักคุณธรรม คือ การรักษาความสมดุลระหว่างตนเองกับผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือผู้อื่นเบียดเบียนตนให้เดือดร้อน ซึ่งการมีความโปร่งใส เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ หลักของธรรมาภิบาลในภาครัฐ ประกอบด้วย 1) ยึดมั่นในวัตถุประสงค์ในการบริการแก่ประชาชนหรือผู้ที่ใช้บริการ 2) การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในหน้าที่และบทบาทของตน 3) ส่งเสริมค่านิยมขององค์กร และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของธรรมาภิบาลโดยปฏิบัติหรือประพฤติ 4) มีการสื่อสารที่ดี การตัดสินใจอย่างโปร่งใส และมีการบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม 5) การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของ

ส่วนบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 6) การเข้าถึงประชาชนและต้องรับผิดชอบต่อการทำงานและผลงานอย่างจริงจัง

เอกสารอ้างอิง

ก.พ., สำนักงาน. (2543). *ความสำเร็จและบทเรียนในการสร้างธรรมาภิบาลในส่วนราชการ*. นนทบุรี :

เอกสารรายงานผลการดำเนินการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542. และเอกสารประกอบการสัมมนา ณ ห้องประชุมสุขุมมัยประดิษฐ์ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ. จังหวัดนนทบุรี, 20 ธันวาคม 2543.

ทิพาดี เมฆสุวรรณ. (2543). *ธรรมาภิบาลกับราชการไทย*. นนทบุรี : เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง

"ความสำเร็จและบทเรียนในการสร้างธรรมาภิบาลในส่วนราชการ" ณ ห้องประชุมสุขุมมัยประดิษฐ์ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ. จังหวัดนนทบุรี, 20 ธันวาคม 2543.

ธีรยุทธ บุญมี. (2541). *ธรรมาภิบาลกับการปฏิรูปสังคมไทยในขั้นที่สอง*. วารสารกรมประชาสัมพันธ์ 3 (5), พฤษภาคม 2541.

বারคักดี อูวรรณโณ. (2542). *การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย*. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร. ปีการศึกษา 2541-2542.

บัณฑิต นิจถาวร. (2560). *ไทยแลนด์ 4.0 กับการกำกับดูแลกิจการที่ดี*. คอลัมน์นิสต์ประจำคอลัมน์ "เศรษฐศาสตร์บัณฑิต" จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/640601> คำนี้อ 15 กรกฎาคม 2560

ปัญญา ฉายะจินตวงศ์, และรัชณี ภู่อระกุล. *ธรรมาภิบาลกับสังคมไทย*. ม.ป.ป.

พระครูนิวาสธรรม. (2560). *การบริหารที่ตรวจสอบได้มีประสิทธิผล เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม*. จาก <https://www.gotoknow.org/posts/292154> คำนี้อ 11 กรกฎาคม 2560

ศิริวรรณ เสงี่ยมิทธิกุล. (2543). *ข้าราชการกับธรรมาภิบาลไทย*. วารสารธนรัักษ์ 3 (23), พฤษภาคม – มิถุนายน 2543.

ศรัณย์ นาคณอม. (2560). *IT Governance (ธรรมาภิบาลทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ)*. จาก <http://www.academia.edu> คำนี้อ 17 กรกฎาคม 2560

ลักษณะของจริตในฐานะศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา CHARACTERS OF CARITA AS A SCIENCE IN BUDDHISM

๙พระแสงจันทร์ ฐิตสารโ

¹Prasaengchan Thitasaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Prasaengchan_th@gmail.com

Received :July 25, 2019; Revised :November 12, 2019; Accepted :December 19, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอลักษณะของจริตในฐานะศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ประเด็นที่นำเสนอประกอบด้วย 1) ความหมายของจริต 2) ประเภทของจริต ได้แก่ รากจริต คนรักสวยรักงาม โทสจริต คนใจร้อนหงุดหงิด โมหจริต คนเขลา เหนง ชิม งามาย สัทธาจริต คนที่มีจิตซาบซึ้งขึ้นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย พุทธิจริต คนที่มักใช้ความคิดพิจารณา และวิตกจริต คนที่มักคิดจับจดฟุ้งซ่าน ลักษณะของจริต การดูลักษณะของจริต ลักษณะข้อเด่นข้อด้อย และวิธีแก้ไขข้อบกพร่องของบุคคลผู้มีจริตทั้ง 6 ประเภท

คำสำคัญ : ลักษณะ; จริต ศาสตร์ พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to present the characteristics of people with their Carita (temperament) as the science of Buddhism. The aspects to present consist of: 1)

⁹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

the meaning of Carita; 2) the types of Carita including: lustful temperament (Raga-carita); hateful temperament (Dosa-carita); deluded temperament (Moha-carita); faithful temperament (Saddha-carita); intelligent temperament (Buddhi-carita); and speculative temperament (Vitakka-carita). The characteristics of people with their Carita include both strengths and weaknesses and the approach in tackling the drawbacks of the 6 characteristics.

Keywords: Characteristics, Carita, Science, Buddhism

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันการเรียนรู้นิสัยของคนนับเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตเกี่ยวข้องกับคนนั้นๆหากเราทราบว่าคนที่เกี่ยวข้องกับเรามีนิสัยอย่างไร และควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร ไม่ว่าเราจะอยู่ในสถานะภาพใดหรือประกอบอาชีพใด ต่างต้องมีการติดต่อสื่อสารพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือเพิ่มความสัมพันธ์กับผู้อื่นให้ดียิ่งขึ้น เพื่อไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมที่เราอาศัยอยู่ และหัวใจที่ทำให้เราประสบความสำเร็จทั้งในหน้าที่การงาน ในด้านครอบครัว เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขก็คือ การรู้เท่าทันความคิดของผู้อื่น การรู้เท่าทันผู้อื่น เพื่อเราจะได้ปรับพฤติกรรมของเราให้เข้ากับสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามสถานการณ์ต่างๆ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้ง การเรียนรู้และเข้าใจลักษณะของบุคคลประเภทต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วแล้วนั้นจะทำให้เราสามารถปรับตัวกับบุคคลแต่ละประเภทได้อย่างเหมาะสม และสามารถทำงานกับบุคคล เหล่านั้นได้อย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ

แม้ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ถึงเรื่องนิสัยของคน จึงทรงให้ความรู้เกี่ยวกับนิสัยของคนว่าบุคคลทั้งหลายในโลกนี้ มีลักษณะนิสัยหรือจริตที่แตกต่างกัน การแยกแยะจริตของบุคคลนั้นพระพุทธเจ้าทรงแยกแยะ เพื่อจะใช้วิธีสอนให้ตรงกับจริตเพื่อให้ผู้นั้นบรรลุ มรรคผลนิพพาน ดังที่กล่าวไว้ในประวัติของ พระวัคคิเถระ เกี่ยวกับสัทธาจริตที่มีต่อพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้าถึงขั้นที่จะทำอัตวิบาตกรรม พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “วัคคิ ท่านจะประโยชน์อะไรด้วยมองรูปกายอันเปื่อยเน่านี้ที่ท่านเห็น วัคคิ ผู้ใดแลเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม” (สุ. อ.เอก. (ไทย) 32/146/389-392). ซึ่งการ

รู้จิตของพระพุทธเจ้าและทรงแสดงธรรมไปตามจิตของผู้ฟังทำให้ พระวัคกลี บรรลุเป็น พระอรหันต์ การเรียนรู้นิสัยของบุคคลนับเป็นสิ่งสำคัญ และการดูลักษณะของจิตตาม หลักการทางพระพุทธศาสนานั้น คือการพิจารณาจากพฤติกรรมทางกายวาจาที่แสดงออกมา ภายนอกคือหลักการที่สำคัญเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจิตหรือความคิดของมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่อง ที่มีความละเอียดสลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาให้ลึกซึ้งรอบคอบ และชัดเจน เพื่อป้องกันความสับสน เพราะเบื้องหลังพฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์แสดงออกมา ย่อมเกิดจาก แรงกระตุ้นและสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันไป การรู้เท่าทันในการที่จะแสดงออกทาง พฤติกรรมนั้นจึงเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมสงบสุขได้ บทความ วิชาการนี้ผู้เขียนมุ่งศึกษาความหมาย ลักษณะของจิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่ง จะได้กล่าวลำดับต่อไป

ความหมายความสำคัญของจิต

จิตเป็นลักษณะนิสัยพื้นฐานที่ประพฤติกรรมปฏิบัติและเป็นพฤติกรรมตามสภาพของ จิตใจอันเป็นปกติของบุคคลนั้นที่อยู่ในใจอุปนิสัยของบุคคลนั้น อุปนิสัยที่เกิดขึ้นจากการ อบรมหรือจากการเสพคุ้นบ่อยๆ จนเกิดเป็นความเคยชิน โดยผ่านทางสิ่งแวดล้อมและ การศึกษาฝึกฝนต่างๆ ในวิมุตติมรรคได้กล่าวถึงเหตุที่คนเรามีจิตแตกต่างกันเกิดจากกรรม ในอดีตและสัดส่วนองค์ประกอบของธาตุทั้ง 4 ภายในร่างกายของแต่ละคน (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2553) พระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องจิต ด้วยวิธีตรัสบอกถึงอุปนิสัย ของแต่ละบุคคล และทรงจำแนกจิตของแต่ละบุคคลไว้เป็น 6 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ราก จิต โทสจิต โมหะจิต วิทกจิต สัทธาจิต และพุทธิจิต แต่ละคนจะมีจิตผสมอยู่ทุกแบบ แต่สัดส่วนแตกต่างกันไป และมักจะมีจิตเด่นในสัดส่วนที่สูงอยู่ 1-2 แบบในคน ๆ เดียวกัน เมื่อเราได้ศึกษาทำความเข้าใจถึงจิตหรืออุปนิสัยต่างๆ ดังกล่าวแล้วจะช่วยให้เราเข้าใจ ตนเองและผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถพัฒนาปรับปรุงแก้ไขตนเอง และลดปัญหาความ ขัดแย้งทางด้านความคิด คำพูด การกระทำของกันและกันได้ การที่เราจะทราบว่าใครมีจิต เป็นอย่างไรรึนั้น เราสามารถเรียนรู้ได้ตามหลักการ 5 อย่าง ได้แก่ ดูจาก อิริยาบถ กิจ ภาชนะ ทักษะ และฉันทมโนภาพ ซึ่งจะได้อธิบายในลำดับต่อไป

คำว่า “จิต” นี้ถ้าจะเขียนให้ตรงจริงจะต้องใช้คำว่า “จริยา” หรือคำว่า “จิต” มา จากคำว่า “จริยา” จิต หรือจริยา 6 หมายถึงความประพฤติปกติ, ความประพฤติซึ่งหนักไป

ทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน พื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของคน (intrinsic nature of a person; characteristic behavior; character; temperament) กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ตัวความประพฤติเรียกว่า จริยา บุคคลผู้มีความประพฤติอย่างนั้นๆ เรียกว่า จริต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546:189)

คำว่า “จริต” หมายถึง อาการทางกายและทางวาจาที่ประพฤติอยู่ประจำจะเรียกว่า อริยาสัยบวคตัวนิสัยก็ได้ (วคิน อิศระ, 2521) คำว่า “จริต” แปลว่า จิตที่เที่ยงไป เช่น จิตที่เที่ยงไปในทางดี เราเรียกว่า สุจริต ถ้าจิตเที่ยงไปในทางชั่ว เรียกว่า พุจริต ฉะนั้นจริต คือนิสัยอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เป็นการแสดงออกทางกายวาจาซึ่งมีความแตกต่างกัน (พันเอก ปิ่น มุทุกันต์, 2502)

ประเภทของจริต

จริตเป็นลักษณะพื้นเพนิสัยของมนุษย์ที่แตกต่างกันไปจริตในทางพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 6 ประเภท มี ดังนี้

- 1) รากจริต ผู้มีรากะเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางรักสวรั้งงาม (one of lustful temperament) ธรรมเนียมคู่ปรับสำหรับแก้ คือ อสุภะและกายคตาสติ
- 2) โทสจริต (ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด (one of hating temperament) ธรรมเนียมที่เหมาะสม คือ พรหมวิหารและกสิณ โดยเฉพาะ วัณณกสิณ
- 3) โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางเขลา เหมงซึ่มเงื่องง งมงาย (one of deluded temperament) ธรรมเนียมที่เกื้อกูล คือ อานาปานสติ และพึงแก้ด้วยการเรียน ถาม พังธรรม สนทนาธรรมตามกาลหรืออยู่กับครู
- 4) สัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้งซึ้นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย (one of faithful temperament) พึงชักนำไปในสิ่งที่ควรแก้ความเลื่อมใส และความเชื่อที่มีเหตุผล เช่น พิจารณาอนุสติ 6 ข้อต้น
- 5) พุทธิจริต หรือ ญาณจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณา (one of intelligent temperament)

6) วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติดีกติ ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับจด ฟุ้งซ่าน (one of speculative temperament) ฟุ้งแก้งด้วยสิ่งที่สะกดอารมณ์ เช่น เจริญอานาปานสติ หรือเพ่งกลืน เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546:189)

ลักษณะของจริต

1) ราคะจริต เป็นคนที่รักสวयรักงาม คือ พอใจในรูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสนิ่มนวล ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดประณีต มีกิริยาท่าทางเรียบร้อย ละมุนละไมน่าดูน่าชม ข้าวของเครื่องใช้สะอาดเรียบร้อยเป็นระเบียบ บ้านเรือนจัดไว้อย่างมีระเบียบ คำพูดคำจามีความสุภาพอ่อนหวาน ตามปกติราคะจริตจะรู้สึกพึงพอใจชอบบอกชอบใจ ร่าเริงยินดีเมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่เกี่ยวกับความสวยงาม ความสุภาพเรียบร้อย จิตจะเกาะเกี่ยวอยู่กับอารมณ์เหล่านั้นอย่างไม่มีรู้สึกเบื่อหน่าย และจะรู้สึกเกลียดชังอารมณ์ที่ตรงกันข้าม คือ เกลียดความสกปรกไม่ชอบอารมณ์ประเภท เศร้าโศก ความพินาศย่อยยับ การทำลายล้าง เป็นต้น ราคะจริตเป็นลักษณะที่รักสวยรักงามเป็นสำคัญ ไม่ได้หมายความว่า ราคะจริตเป็นผู้ที่มักมากในกามารมณ์ ถ้าเข้าใจอย่างนั้นเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

2) โทสะจริต บุคคลที่มีจิตนี้จะมีจิตใจที่ตรงกันข้ามกับราคะจริต คือ โดยปกติเป็นคนใจร้อน ใจเร็ว กระด้าง มีอารมณ์มักโกรธเป็นเจ้าเรือน อะไรนิดอะไรน้อยก็โกรธ มีความริบร้อนอยู่ในใจเป็นปกติ ผู้ที่มีจิตหนักไปทางโทสะจริตนี้ แก่เร็ว พุดเร็ว พุดเสียงดัง เดินแรง ทำงานหยาบ ไม่มีความละเอียดถี่ถ้วน ไม่มีความพิถีพิถันในการแต่งตัว

3) โมหะจริต เป็นลักษณะของจิตที่มีความเฉื่อยชา ขาดความคล่องแคล่ว มักเป็นผู้ที่อยู่ใน ความรู้สึกมากกว่าความคิด ไม่ค่อยชอบคิด หรือคิดไม่ออก มักมีอคติเกี่ยวกับตัวเอง มองตัวเองว่าไม่ดี ไม่เก่ง ไม่สวย ไม่หล่อ ไม่มีความสามารถ ใบหน้าไม่เบิกบาน ตาเยิ้มแต่เศร้า ถึงเวลาพูดไม่พูด ถึงพูดก็ไม่มีความพลัง ตามธรรมดาจิตของคนทั่วไปจะวิ่งไปหาอารมณ์เอง แต่คนโมหะจริตแทนที่จะวิ่งไปหาอารมณ์ กลายเป็นว่าอยู่ในลักษณะสะลึมสะลือครึ่งหลับครึ่งตื่น คอยให้อารมณ์มากระตุ้นเองจึงจะทำงาน

4) วิตกจริต โดยปกติเป็นคนคิดมาก ชอบคิด ชอบแสดงความคิดเห็น มีคำถามมาก เพราะสมองเต็มไปด้วยความคิดฟุ้งซ่าน ตัดสินใจไม่เด็ดขาด แม้มีเรื่องพิจารณาเพียงเล็กน้อย ก็ต้องคิดตรองอยู่อย่างนั้น ไม่กล้าตัดสินใจด้วยเหตุที่เป็นคนคิดมากพูดมาก ทำให้ต้องใช้

พลังงานอย่างสิ้นเปลือง ทำให้ใบหน้าเต็มไปด้วยริ้วรอยแห่งความเหนื่อย หน้าตาไม่ค่อยสดชื่นร่างกายแก่เกินวัยหาความสุขสบายใจได้ยาก

5) สัทธาจริต มีจิตโน้มไปในความเชื่อเป็นอารมณ์ประจำใจ ทำตามความเชื่อ เอาความเชื่อ ออกหน้า ความคิดหรือความยึดมั่นมักอยู่เหนือการใช้เหตุผล และมักเชื่อโดยไร้เหตุผล อะไรที่ไม่เป็นไปตามที่ตนเชื่อถือมักไม่ถูกต้อง มีใครแนะนำอะไรก็ตัดสินใจเชื่ออย่างเดียวโดยไม่ได้พิจารณา

6) พุทธจริต เป็นคนเจ้าปัญญาเจ้าความคิด มีความฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณดี คิดอะไรเป็นเหตุเป็นผล ชอบใช้ความรู้และเหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำสิ่งใด มองปรากฏการณ์ต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริงบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง โดยปราศจากการปรุงแต่งหรืออคติส่วนตัว

จริตทั้ง 6 อย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงแจกแจงแยกแยะไว้ เพื่อจะใช้วิธีการอบรมสั่งสอนแต่ละคนให้เหมาะสมกับอุปนิสัย ทุกๆ คนที่เกิดมาย่อมมีจริตทั้ง 6 อย่างอยู่ในตัวแต่จะมีมากมีน้อยในแบบใดก็แล้วแต่ว่าสนาบารมิที่ได้สั่งสมมา เมื่อรู้ว่าใครมีจริตหนักไปในทางใด พระพุทธองค์ก็ทรงสอนด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น

การดูลักษณะของจริต

การดูลักษณะของจริตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีอยู่ 5 ประการ คือ

- 1) อิริยาบถ ได้แก่ การเดิน ยืน นั่ง นอน และอาการเคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่างๆ
- 2) กิจจะ ได้แก่ ลักษณะการทำงาน
- 3) โภชนะ ได้แก่ อาหารที่บริโภค รวมทั้งการที่บริโภค
- 4) ทสสนะ ได้แก่ การดู การฟัง การดม การกิน การลูบไล้แต่งเนื้อแต่งตัว
- 5) ธัมมปวัตติ ได้แก่ ความเป็นไปแห่งธรรม เป็นต้นว่า ความประพฤติดี ความประพฤติเลว อันเกิดจากกิเลสและคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคน

โดยอิริยาบถ อิริยาบถ แปลว่า การเคลื่อนไหวไปมาของร่างกาย อิริยาบถหลักมีอยู่ 4 อย่างคือ ยืน เดิน นั่ง นอน ส่วนอาการที่เคลื่อนไหวทำกิจการงานต่างๆ นอกจากนี้เป็นอิริยาบถย่อย การสังเกตอิริยาบถต้อง ดูอิริยาบถตามปกติ เช่น การยืนต้องดูขณะยืนปกติ ไม่ใช่ตอนยืนปาฐกถา หรือยืนบรรยาย การเดินต้องดูตอนเดินปกติ ไม่ใช่ในขณะที่เดินสวน

สนามหรือเดินหนีฝน การนอนก็ดูตอนนอนปกติ ไม่ใช่ตอนนอนคุดคู้ เพราะอากาศหนาว ด้วยการสังเกตอย่างนี้เราจึงจะเห็นเป็นไปตามความเป็นจริง

การเดิน รากจริต คนที่มีรากะจริตจะมีกิริยาอาการนุ่มนวลละมุนละไม ชดช้อยค่อย ขยับ พอดีพองาม การเดินจะไม่เร็วไม่ช้า เมื่อวางเท้าลงก็วางอย่างสม่ำเสมอ เมื่อยกเท้าขึ้นก็จะยกขึ้นอย่างรวดเร็ว ถ้าสังเกตรอยเท้าต้องสังเกตตอนที่เดินเท้าเปล่าบนพื้นทรายละเอียดที่ ชุ่มๆ จะเห็นว่ามียอยเท้ากระโหย่ง รอยเท้าเว้าแหว่งเป็นแห่ง เพราะวางเท้าเบา ไม่ค่อยจะมี มูลดินกระจายรอบๆ รอยเท้า

โทสจริต ปกติจะเป็นผู้ที่มีอิริยาบถضبไว ลักษณะการเดินจะเดินไปเหมือนจิกปลายเท้า เดินเร็วลงเท้าหนักวางเท้าเร็วและยกเท้าเร็ว เพราะเป็นคนรีบเร่งอยู่เสมอ รอยเท้าจะปรากฏว่าปลายเท้าจิกลงดินหรือทรายจะถูกขุดลงทางปลายเท้าลึกมาก มีมูลดินหรือมูลทราย กระจายมาทางปลายเท้ามาก

โมหจริต ผู้ที่มีจริตแบบนี้โดยทั่วไปจะเป็นผู้ที่มีอิริยาบถเฉไมไม่แน่นอน ลักษณะการเดินจะเดินไปโดยอาการสะเปะสะปะ เดินเร็วบ้างช้าบ้างสลับกันไปทอดเท้าเหมือนคนข่มตัว และเมื่อยกเท้าขึ้นเหมือนคนข่มตัวเช่นกัน รอยเท้าจะปรากฏว่าจิกลงทั้งปลายเท้าและสันเท้า เส้นรอยเท้าที่ติดกับพื้นดินเลอะเลือน เพราะคนโมหะจริตเวลาวางเท้า เท้าจะสั่นรัวเมื่อดูอาการที่เดินไปนั้นจะเห็นว่าคดไม่ตรงทางคือ เซซ้ายเซขวาสลับกันไป ส่วนวิตกจริต เช่นเดียวกับโมหะจริต สัทธาจริตเช่นเดียวกับรากะจริต และพุทธิจริตเช่นเดียวกับโทสจริต

การยืนการนั่ง รากะจริตเลือกที่ยืนเลือกที่นั่ง ถ้าไปกันเป็นกลุ่มและสถานที่นั้นเลือก ยืนเลือกนั่งได้ตามสะดวก มักเลือกยืนเลือกนั่งในที่เหนือลมทางที่มีแสงสว่าง และทางที่สามารถทอดสายตาได้ไกลพอสมควร อาการที่ยืนและนั่งละมุนละไมน่าดูน่าชมแขนทั้งสองมัก ปล่อยลงข้างลำตัว

โทสจริต ยามยืนหรือนั่งมีกิริยาอาการกระด้างไม่น่าดูชอบใช้มือไพล่หลังค้ำสะเอว หรือรัดคอ ที่ยืนที่นั่งไม่ค่อยเลือกก้าวเท้าไปตักจังหวะยืนที่ตรงไหนก็ยืนได้จะขรุขระเปราะ ะเปื้อนบ้างก็มัวลือสา โมหะจริต เมื่อยืนหรือนั่งก็มีอาการบ่งเชื่อ มีลักษณะเหม่อลอยง่วงๆ ซึมๆ ส่วนวิตกจริตเช่นเดียวกับโมหะจริต สัทธาจริตเช่นเดียวกับรากะจริต และพุทธิจริต เช่นเดียวกับโทสจริต

การนอน รากะจิริต เมื่อจะนอนก็ไม่รีบร้อนค่อยๆ นอนให้เรียบร้อยก่อน แล้วจึงค่อยเอนตัวลงนอนมีการวางอวัยวะต่างๆ น้อยใหญ่ให้เรียบร้อยนอนด้วยอาการน่าดู เมื่อถูกปลุกให้ลุกขึ้นก็ไม่รีบพลุนพลันลุกขึ้น แต่จะค่อยๆ ลุกด้วยอาการปกติ

โทสจิริต มีอาการรีบร้อนเข้านอนเหมือนกับหนีใครมานอน การจัดที่นอนก็จัดแบบส่งๆ ไป ตามแต่จะได้ไม่คำนึงถึงความสวยงาม หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยแต่อย่างใดสักแต่ว่าตนเองซุกหัวนอนเป็นอันใช้ได้แล้วก็ล้มตัวลงนอนแผ่หราตามสบายไม่สนใจว่าจะเกะกะขวาง ทางหรือใครจะมาว่าอย่างไรไม่คำนึงถึง เมื่อถูกปลุกให้ลุกก็รีบลุกขึ้นอย่างพลุนพลัน มีอาการดุณิๆ หน้าตาบูดบึ้ง ตาแดงขมิงคล้ายกับโกรธใครมาเป็นเวลาแรมปี ในขณะนั้นถ้ามีใครมาถามอะไรจะให้คำตอบด้วยเสียงกระซอกโฮกฮาก เหมือนกับมีความเดือดดาลอยู่ในใจ

โมหจิริต ลักษณะการนอนไม่น่าดูมีอาการค่อนข้างน่าเกลียดนอนวางมือเกะกะโดยไม่รู้จัก การจัดปูที่นอนไม่ค่อยเรียบร้อยไม่เป็นระเบียบสักแต่ว่านอนได้ก็นอนไปทั้งอย่างนั้นส่วนมากมักชอบนอนคว่ำหน้า เมื่อถูกปลุกให้ลุกจะลุกขึ้นอย่างเชื่องช้ามีอาการเซื่องซึมง่วงเหงาหาวนอน แสดงอาการบิดไปบิดมาน่ารำคาญ บางครั้งก็พาลล้มตัวลงนอนกลับไปอีกโดยไม่สนใจใยดีกับสิ่งใดในโลกทั้งสิ้น ส่วนวิตกจิริตเช่นเดียวกับโมหะจิริต สัทธจิริตเช่นเดียวกับรากะจิริต และพุทธิจิริตเช่นเดียวกับโทสจิริต

โดยกิจจะ ลักษณะการทำงานรากะจิริต ตามปกติทั่วไปจะมีความตั้งใจตั้งใจในการทำงาน ทำงานได้อย่างเรียบร้อยประณีต มีความละเอียดรอบคอบ ละเอียดอ่อน เช่น การกวาดวัด คนรากะจิริตจับไม้กวาดอย่างเรียบร้อยไม่รีบร้อน ไม่กวาดคู้ดินคู้ทรายให้กระจัดกระจาย กวาดได้สะอาดเรียบร้อยงามตา เหมือนเอาเสื่อปูหรือเอาดอกไม้มาปูลาดฉะนั้น

โทสจิริต โดยธรรมชาติเป็นผู้มีหลักการ เคารพกฎเกณฑ์มีระเบียบวินัยสูงไม่ว่าเรื่องงานหรือเรื่องอื่นๆ ตามธรรมดา เมื่อจะทำการงานสิ่งใด มักทำไปด้วยความรีบร้อนฉับไวได้ผลสำเร็จแต่ค่อนข้างไม่เรียบร้อยสวยงาม เช่น เมื่อปิดกวาดที่อยู่อาศัยก็ตั้งใจปิดกวาดอย่างเข้มแข็ง กวาดอย่างรวดเร็วหากเห็นข้าวของสิ่งใดขวางหน้า หากคว้าด้วยมือไม่ทันใจใช้เท้าเขี่ยก็มีมือกำไม้กวาดแน่น ท่าทางซึ่งขึงเหมือนกำลังกำอาวุธจะทำการสู้รบ กวาดไปอย่างรีบร้อน สะอาดเป็นหย่อมๆ บางครั้งทำให้ฝุ่นละอองฟุ้งอยู่ทั่วไป

โมหจิริต ปกติจะไม่ค่อยชอบทำอะไร ถ้าไม่ถูกใครหรือสิ่งใดมาบังคับ ก็สามารถนั่งเฉยๆ ได้เป็นวันๆ เมื่อจำเป็นจะต้องคิดหรือทำอะไร รู้สึกว่ายากไปหมดรู้สึกเกินความสามารถ พลังกายพลังใจไม่ค่อยมี ทำอะไรก็จะรู้สึกเบื่อก่อนที่งานนั้นจะสำเร็จ ตามธรรมดาเมื่อจะทำกิจสิ่งใดมักทำด้วยอาการหยาบเหมือนกับไม่เต็มใจทำ ไม่มีความถี่ถ้วน หมักหมมคั่งค้าง เอาดี

อะไรไม่ค่อยได้ เช่น เมื่อปิดกวาดที่อยู่อาศัย มือที่จับไม้กวาดจะกำอย่างหลวมๆ กวาดไปตามแต่จะได้อะไร กวาดๆ หยุดๆ ไม่สะอาดเรียบร้อย ทำให้มูลฝอยกระจายกระเจาไม่ถี่ถ้วนในการปิดกวาด ตามธรรมดาคนทั่วไปเวลากวาด เขาจะเริ่มกวาดจากมุมที่ไกลประตูก่อน แล้วค่อยกวาดเรื่อยมาจนถึงประตู จึงตักผงไปทิ้งหรือกวาดจากทางเหนือลมไปหาใต้ลม แต่คนโมหจริต กลับเริ่มกวาดจากบริเวณ ใกล้ประตูก่อน แล้วจึงไปกวาดที่ไกลๆ และค่อยกวาดย้อนกลับเรื่อยมาที่บริเวณใกล้ประตูอีก หรืออาจกวาดทวนลมจนฝุ่นผงฟุ้งตลบพุดต่างๆ คือทำงานไม่เป็นไม่มีปฏิภาณ ส่วนตกจริตเช่นเดียวกับโมหะจริต สัทธาจริตเช่นเดียวกับบราคะจริตและพุทธิจริตเช่นเดียวกับโทสจริต

โดย โภชนะ ลักษณะการบริโภคอาหารราคะจริต ตามธรรมดาย่อมชอบใจอาหารอันละมุนละไมมีรสอร่อยหวานมัน เมื่อทำการบริโภคก็ทำคำข้าวให้กลมกล่อมพอดีคำ ไม่เล็กเกินไปหรือใหญ่เกินไปเป็นนักชิมรสชอบลิ้มรสแปลกๆ บริโภคไปด้วยอาการไม่รีบร้อน ได้อาหารที่ถูกต้องปากแม้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ก็รู้สึกมีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก

โทสจริต ตามธรรมดาย่อมชอบใจอาหารอันหยาบ ซึ่งมีรสจัด เช่น เปรี้ยวจัด เค็มจัด ขมจัด ผาดจัด เมื่อทำการบริโภคก็ทำคำข้าวโตจนคับปาก ไม่ใช่เป็นนักชิมรส บริโภคไปด้วยอาการอันรีบร้อน รวดเร็ว ประสบอาหารที่ไม่ถูกต้องถึงใจแม้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ก็มีอาการหงุดหงิดขัดเคืองใจ อาจจะพาลโกรธใครต่อใครในขณะนั้นขึ้นมาก็ได้

โมหจริต ตามธรรมดาย่อมมีความชอบใจในรสอาหารไม่แน่นอน เพราะเป็นคนชอบเฮอะ ไม่เป็นตัวของตัวเอง เมื่อทำการบริโภคก็ทำคำข้าวเล็กๆ ไม่กลมกล่อม บริโภคด้วยอาการมูมมาม เมล็ดข้าวตกริยาราดเกลื่อนกลาดกระจายไป ปากคอเลอะเทอะไม่น่าดู จิตใจฟุ้งซ่าน คือ บริโภคไปอย่างคนใจลอย คนทั้งหลายเห็นเข้าแล้วมักนึกตำหนิในใจ ส่วนวิตกจริตเช่นเดียวกับโมหะจริต สัทธาจริตเช่นเดียวกับบราคะจริตและพุทธิจริตเช่นเดียวกับโทสจริต

โดย ทัสสนะ ลักษณะการสังเกตดูราคะจริต ตามธรรมดาเมื่อได้เห็นรูปสวयงามต้องตาต้องใจตนหรือได้ฟังเสียงไพเราะ ดมกลิ่นหอม ลิ้มรสที่ถูกใจได้เครื่องสัมผัสละเอียดอ่อนตึงกับรสนิยมของตัว แม้จะเป็นเพียงเล็กน้อยธรรมดา ซึ่งสำหรับคนอื่นแล้วไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก แต่เขามีความสนใจอย่างลึกซึ้ง เกิดความพอกพอใจอย่างจริงจัง เหมือนกับเกิดความพิศวง งงวย อย่างเหลือเกิน มีอาการราวกับว่าไม่เคยพบเห็นสิ่งเหล่านี้มาก่อนแม้จะมีข้อบกพร่องอยู่บ้างก็ไม่ถือสาไม่หยาบยกขึ้นมาเป็นผิดหรือถูกแต่อย่างใดคงติดในคุณภาพแม้เพียงน้อยนิดที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านั้น เมื่อสิ่งเหล่านั้นผ่านไปแล้ว ก็ยังไม่ยอมปล่อย

วางยังตามดู ตามฟัง หรือหากว่าตนจำเป็นต้องจากสิ่งเหล่านั้นไป ก็จากไปด้วยความอาลัย อารมณ์อย่างลึกซึ้งซึ่งบางทีถึงกับต้องหันหลังกลับมาองแล้วมองอีกด้วยความเสียดายก็มี โทสจริต ตามธรรมดาเมื่อได้เห็นรูปที่ไม่สวยงาม ไม่เป็นที่ต้องตาต้องใจแห่งตนหรือได้ฟังเสียงที่ไม่ค่อยไพเราะได้กลิ่นที่ไม่หอมได้รสที่ไม่ถูกใจได้สัมผัสที่หยาบ ซึ่งไม่ต้องกับรสนิยมของตัวเอง แม้จะเป็นเพียงเล็กน้อยธรรมดาไม่หนักไม่หนา ซึ่งสำหรับคนอื่นแล้วไม่ค่อยมีความสำคัญแต่อย่างใด แต่สำหรับผู้มีโทสจริตแล้วกลับรู้สึกหงุดหงิดใจเป็นอย่างยิ่ง และมีอาการเหมือนคน บ้าดีเดือดซึ่งปราศจากเหตุผลไม่อยากจะดูไม่อยากจะฟังไม่อยากจะแตะต้องถ้ามีข้อบกพร่องประกอบ อยู่บ้างแม้เพียงนิดหน่อยในสิ่งเหล่านั้น ก็จะยกเอามาเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดเคืองใจ ไม่นึกถึงความดีแม้มีอยู่มากมาย เมื่อสิ่งเหล่านั้นผ่านเลยไป ก็ไม่รู้สึกละอาย เมื่อตนจำเป็นต้องจาก หรือหลีกเลี่ยงไปก็ใคร่ที่จะพ้นออกไปอย่างเดียว ไม่มีการแลเหลียวคิดห่วงหน้าพะวงหลัง หรือ อาลัยอาวรณ์ในสิ่งเหล่านั้นแม้สักนิดก็ไม่มี

โมหจริต ตามธรรมดาเมื่อได้เห็นรูปร่างใดอย่างหนึ่งไม่ว่ารูปร่างนั้นจะสวยงามหรือไม่ สวยงามก็ตาม มักจะไม่มีความคิดเห็นต่อรูปร่างนั้นแต่อย่างใดที่เป็นอย่างนั้นเพราะว่าโดยเนื้อแท้ แล้วตนเองก็เป็นคนเฉยๆ ซึมๆ ไม่ค่อยรู้ไม่ค่อยสนใจอะไรกับใครเขาต่อเมื่อมีผู้อื่นให้ความเห็นหรือออกเสียงหนุนข้างใดข้างหนึ่งมาจึงจะมีความเห็นคล้อยตามเขาไปเป็นบุคคลที่ตกอยู่ในลักษณะที่เรียกว่ามีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย คนอื่นใครเขาว่าดีก็พลอยว่าดีไปกับเขาด้วย คนอื่นเขาออกปากชมก็พลอยชมกับเขาด้วย ถ้าคนอื่นเขาออกปากติก็พลอยติกับเขาด้วย แม้ในอารมณ์อื่นๆ คือ การไต่ฝัน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส และได้สัมผัส ผู้เป็นโมหะจริตก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ กล่าวคือมีผู้อื่นเป็นปัจจัยทั้งสิ้นต้องอาศัยผู้อื่นทุกอย่าง ส่วนวิตกจริตเช่นเดียวกับโมหะจริต สัทธจริตเช่นเดียวกับโทสจริต และพุทฺธจริตเช่นเดียวกับราคะจริต

โดยธัมมปวัตติ ความเป็นไปแห่งธรรม คือ สังเกตธรรมที่ประพฤติธรรมในที่นี้ไม่ได้หมายเอาเฉพาะธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมทั้งธรรมที่เป็นฝ่ายกิเลส ด้วยรวมความว่าความเป็นไปแห่งธรรม หมายถึง กิเลสและคุณธรรมที่ประจำอยู่ในชั้นธรรมาสน์ของบุคคลนั้นๆ ดังนี้ คือ

ราคะจริต ตามธรรมดาย่อมมีจิตใจประกอบไปด้วยอกุศลธรรม คือ ธรรมอันทรามดังต่อไปนี้ เป็นคนเจ้าเล่ห์ โอ้อวดมาน เป็นคนถือตัว มีความปรารถนาลามกมากใหญ่ใฝ่สูง ต้องการให้คนทั้งหลายสรรเสริญในคุณงามความดีของตนจนเกินไม่มีความสันโดษไม่มีความพอใจในเครื่องอุปโภคบริโภค มีความแง่งอนโลเลชอบประดิษฐ์ประดอย เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องประดับกับทั้งมีความพิถีพิถันเป็นพิเศษในเรื่องความสวยความงาม

โทสจริต บุคคลผู้มีโทสจริตตามธรรมด่าย่อมเป็นผู้มีจิตใจต่ำ ประกอบไปด้วยธรรมอันเลว ดังต่อไปนี้ เป็นคนโกรธง่าย คนผูกโกรธผูกอาฆาตลบหลู่คุณท่าน คือเป็นคนเนรคุณ ขอบอวดดีตีตนเสมอท่านอยู่เสมอ ไม่เห็นความสำคัญของใคร มีใจน่าชิงมักริษยาในคุณสมบัติของผู้อื่นที่ดีกว่าตนหรือเสมอตน มีความตระหนี่ถี่เหนียว มักเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นอย่างน่าเกลียด

โมหจริต บุคคลผู้มีโมหจริตตามธรรมด่าย่อมเป็นผู้มีจิตใจประกอบไปด้วยธรรมอันเลวดังต่อไปนี้ คือ เป็นคนมีจิตใจว่างเหงาหาวนอนหดหู่ท้อถอย ปราศจากความเข้มแข็งซึ่งเป็นเหตุให้กิจการต่างๆ ที่ตั้งใจทำสำเร็จได้โดยยากและสำเร็จได้ช้ากว่าเวลาอันควรหรือไม่สำเร็จ มักมีความรำคาญเกิดขึ้นในใจบ่อยๆ เช่นเมื่อมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือในกิจการซึ่งจำเป็นต้องใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล คนโมหจริตผู้มีจิตใจที่ไม่ค่อยจะสนใจในสิ่งทั้งปวงมักเกิดความรำคาญรู้สึกว่าเป็นการทรมานในการที่จะแสดงหรือฟังความคิดเห็นนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าไม่มีอะไรเข้ามาขัดขวางปัญญา มีความลึกลับสงสัยตัดสินใจอะไรไม่ได้ในทุกๆ กรณีมีความรู้สึกสนใจไปเสียทุกสิ่งทุกอย่างไม่ปรารถนาที่จะเป็นผู้นำ แต่ปรารถนาที่จะเป็นผู้ตามในกิจการทั้งปวง มีความมั่นใจโดยปราศจากเหตุผล หมายความว่าเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาหากเกิดความเชื่อมั่นในสิ่งใดแล้วก็เชื่ออย่างเต็มหัวใจไม่ยอมคลายทิฐิ เช่น ถูกยุยงให้เกลียดใครแม้มารู้ภายหลังว่าผู้ที่ตนเกลียดนั้นเป็นคนดี แม้เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วยังคงมีความเกลียดชังอยู่อย่างเดิม เป็นคนเปลืองความเห็นอันชั่วร้ายได้โดยยาก หมายความว่าเป็นคนดื้อรั้นมาก ถ้าเกิดมีฉันทิฐิขึ้นมาในใจให้เห็นผิดคิดไปว่าบุญทานไม่มีนรกสวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี เป็นต้น ต่อให้มีนักปราชญ์ผู้มีปัญญาผ่องแผ้ว สักหมื่นคนแสนคนมาเฝ้าตักเตือนสั่งสอนให้คลายทิฐินั้นเสียก็เป็นการยากอย่างยิ่งที่จะอบรมสั่งสอนให้คนโมหะจริตปลดเปลื้องความเห็นอันชั่วร้ายออกไปจากใจ

วิตกจริต บุคคลผู้เป็นวิตกจริตตามธรรมด่าย่อมเป็นผู้มีจิตใจส่วนลึกประกอบไปด้วยธรรมทั้งหลายดังต่อไปนี้ คือ เป็นคนมักพูดพร่ำชอบรำพันถึงเรื่องไม่เป็นเรื่อง ชอบคลุกคลีกับหมู่คณะเห็นคนทั้งหลายเขารวมกลุ่มกันอยู่ที่ไหนก็มักจะพลอยเข้าไปรวมกลุ่มกับเขาด้วย แม้จะถูกเขาพูดจาล้อเลียนสบประมาทอย่างไรก็มีใส่ใจไม่ถือสาหาความ มีความคิดเฉื่อยชาในการประกอบกุศลกรรมความดีริเริ่มอย่างแรงกล้าในการที่จะทำบุญบริจาคทานรักษาศีล และเจริญภาวนาย่อมไม่เกิดมีในบุคคลประเภทวิตกจริต เป็นคนจับจดทำอะไรไม่เป็นขึ้นเป็นอันชอบพลุกพล่านไปทางโน้นทางนี้เปลี่ยนงานเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด เข้าลักษณะที่เรียกว่า

กลางคืนเป็นคว้น คือ ชอบคิดว่าตนจะทำอย่างนั้นอย่างนี้คิดหาวิธีการคิดวางแผนโครงการแบบสร้างวิมานในอากาศอย่างใหญ่โตมโหฬาร คล้ายกับว่าตนจะเป็นเจ้าโลกในความคิดฝัน เป็นคนเข้าลักษณะที่เรียกว่า กลางวันเป็นโหลง คือกลางคืนคิดพลาณาว่าจะทำโน่นทำนี่พอตกมาถึงกลางวันก็เริ่มทำกิจที่ตนคิดไว้นั้นอย่างอุตุลุด ซึ่งสิ่งที่ทำนั้นอาจจะประหลาดพิสดาร ไม่เหมือนกับที่มนุษย์ธรรมดาเขาทำกัน เรียกว่า “กลางวันเป็นโหลง” มุ่งหน้ากระทำไปโดยมิได้คำนึงถึงผลได้ผลเสีย หรือความผิดความถูกแต่อย่างใด และเจ้าความคิดมักคิดพlungพลาณาไปในเรื่องอะไรต่อมิอะไรต่างๆ มากมาย จิตใจไม่ค่อยมีโอกาสดูแลสงบนิ่งลงได้เลย

สัทธาจริต บุคคลผู้เป็นสัทธาจริตย่อมเป็นผู้ประกอบไปด้วยกุศลธรรมธรรมอันดีซึ่งซ่อนอยู่ในดวงใจของเขา ดังต่อไปนี้ เป็นคนยอมเสียสละไม่มีความกังวลห่วงใยในสิ่งทั้งปวง มีศรัทธาอันแรงกล้าปรารถนาที่จะได้พบเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลายอย่างมีความปรารถนาที่จะได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอันมีเนื้อความเกี่ยวเนื่องกับพระนิพพานซึ่งเป็นเรื่องที่โน้มน้าวใจตนให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ในห้วงวัฏสงสาร มากไปด้วยความปริดาปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง ในเมื่อได้มีโอกาสพบเห็นพระอริยเจ้า และได้สดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนาแล้ว เป็นคนไม่โอ้อวดไม่มีนิสัยพูดพล่อยพรา่ำแต่อวดคุณงามความดีของตัวเอง ไม่มีเล่ห์ไม่มีมายา และเป็นคนมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยหรือในท่านผู้มีพระคุณ เช่น มารดาบิดา ครูบาอาจารย์อย่างแท้จริง

พุทธิจริต บุคคลผู้เกิดมาแล้วและปรากฏว่าเขาเป็นผู้มีพุทธิจริต ย่อมมีความเป็นไปแห่งธรรม คือ ความดีความเลว ซึ่งซ่อนอยู่ในส่วนลึกแห่งดวงใจของเขา ดังนี้ เป็นคนวณอนสอนง่าย ยอมรับฟังคำแนะนำสั่งสอนที่มีประโยชน์ด้วยดีถึงแม้ท่านผู้สั่งสอนนั้นจะไม่ใช่เป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหายก็ตามหากคำตักเตือนแนะนำนั้นประกอบด้วยประโยชน์เกื้อกูลและความดีงามแก่ตนแล้วก็ยอมรับเอาทั้งสิ้น เป็นผู้ที่มีปัญญาเลือกคบเอาแต่คนดีเป็นเพื่อนไม่ปรารถนาที่จะคบคนพาลคนเลว หากว่าเป็นคนดีแล้วก็ยอมรับเอาเป็นมิตรของตนได้ในทันที โดยไม่มีการเลือกชั้นวรรณะว่าเป็นไพร่หรือผู้ดี มีปัญญารู้จักประมาณในการรับอาหารที่เขาให้ และรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่มีความประมาทไม่มีความปรารถนาใหญ่จนเกิดทุกข์ภัยแก่ตัว เป็นคนระวังตัวจะทำอะไรก็คิดหน้าคิดหลังประกอบไปด้วยสติสัมปชัญญะในที่ทุกสถาน และในกาลทุกเมื่อ ไม่มีความเกียจคร้านหมั่นประกอบความเพียร มีจิตใจตั้งอยู่เป็นนิตยในกิจที่ดีงาม มักเกิดความสังเวชใจเกิดความเบื่อหน่ายในกิริยาที่ตนจะต้องท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร เห็นทุกข์โทษภัยในการที่ตนจะต้องประสบกับความเกิดแก่เจ็บตาย ไปโดยไม่มีความสิ้นสุด มีความปรารถนาที่จะพ้นจากกองทุกข์ จึงหมั่นประกอบ

ความเพียรโดยเหมาะโดยควร คือหมั่นสร้างสมอบรมคุณงามความดีให้เกิดมีขึ้นกับตนโดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เพื่อให้ได้ประสบผลที่พึงงามในภพชาติเบื้องหน้าต่อไป จนกว่าจะเข้าถึง พระนิพพานอันเป็นแดนบรมสุข ปราศจากทุกข์ โดยประการทั้งปวง

ลักษณะข้อเด่นข้อด้อยและวิธีแก้ไขของจริตทั้ง 6 ประเภท

1) **ราคะจริต**ลักษณะของราคะจริต คือ มีบุคลิกดี น้ำเสียงนุ่มนวลพูดจาไพเราะ ติดใจความสวยงาม ความหอมความไพเราะ ความอรร้อย ไม่ชอบคิด แต่ช่างจินตนาการเพื่อฝัน ข้อเด่นของราคะจริต คือ มีความประณีตอ่อนไหว และละเอียดอ่อน ช่างสังเกตเก็บข้อมูลเก่ง มีบุคลิกหน้าตาเป็นที่ชอบและชื่นชมของทุกคนที่เห็น วาจาไพเราะ เข้าได้กับทุกคน เก่งในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ และงานที่ต้องใช้บุคลิกภาพ ข้อด้อยของราคะจริต คือ ไม่มีสมาธิ ทำงานใหญ่ได้ยากไม่มีเป้าหมายในชีวิต ไม่มีความเป็นผู้นำ ขี้เกรงใจคน ขาดหลักการมุ่งแต่บำรุงบำเรอผัสสะทั้ง 5 ของตัวเอง คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ชอบพูดคำหวานหูแต่อาจไม่จริง อารมณ์รุนแรง ช่างอิจฉา ริษยา ชอบปรุงแต่ง

วิธีแก้ไขราคะจริต คือ พิจารณาโทษของจิตที่ขาดสมาธิ ผีกลังจิตให้มีความเข้มแข็งหาเป้าหมายที่แน่ชัดในชีวิต พิจารณาสังปฏิภูลต่างๆ ของร่างกายมนุษย์เพื่อลดการติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือแก้ด้วยกรรมฐานคือ อสุภะและกายคตาสติ

โทสจริตลักษณะของโทสจริต คือ มีจิตขุ่นเคืองโกรธง่ายคาดหวังว่าโลกต้องเป็นอย่างไรที่ตัวเองคิดพูดตรงไปตรงมาชอบชี้ถูกชี้ผิดเจ้าระเบียบเคร่งกฏเกณฑ์ แต่งตัวประณีตสะอาดสะอ้าน เดินเร็วตรงแนว

ข้อเด่นของโทสจริต คือ อุทิศตัวทุ่มเทให้กับการทำงานมีระเบียบวินัยสูงตรงเวลา วิเคราะห์เก่ง มองอะไรตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อผู้อื่น สามารถพึ่งพาได้ พูดคำไหนคำนั้น ไม่ค่อยโลภ

ข้อด้อยของโทสจริต คือ มีจิตขุ่นมัวร้อนรุ่มขาดความเมตตา ไม่เป็นที่น่าคบค้าสมาคมของคนอื่น และไม่มีบารมีไม่มีความคิดสร้างสรรค์ สร้างวชิกรรมเป็นประจำ มีโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย

วิธีแก้ไขโทสจริต คือ สังเกตดูอารมณ์ตัวเองเป็นประจำ เจริญเมตตาให้มากๆ คิดก่อนพูดนานๆ และพูดทีละคำฟังทีละเสียงอย่าไปจริงจังกับโลกมากนักเปิดใจกว้างรับ

ความคิดใหม่ๆ พิจารณาโทษของความโกรธต่อความเสื่อมโทรมของร่างกาย และกรรมฐานที่เหมาะสม คือ พรหมวิหารและกสิณ โดยเฉพาะวันณกสิณ

โมหจริต ลักษณะของโมหะจริต คือ ง่วงๆ ซึมๆ เปื่อยๆ เซ็งๆ ดวงตาดูเศร้าๆ ซึ้งๆ พุดจาเบาๆ นุ่มนวลอ่อนโยน ยิ้มง่าย อารมณ์ไม่ค่อยเสีย ไม่ค่อยโกรธใครไม่ชอบเข้าสังคมไม่ชอบทำตัวเป็นจุดเด่น เดินแบบขาดจุดหมาย ไร้ความมุ่งมั่น

ข้อเด่นของโมหจริต คือ ไม่ฟังชันเข้าใจอะไรได้ง่ายและชัดเจน มีความรู้สึกมักตัดสินใจอะไรได้ถูกต้อง ทำงานเก่งโดยเฉพาะงานประจำ ไม่ค่อยทุกข์หรือเครียดมากนัก เป็นคนดีเป็นเพื่อนที่น่าคบ ไม่ทำร้ายใคร

ข้อด้อยของโมหจริต คือ ไม่มีความมั่นใจ มองตัวเองต่ำกว่าความเป็นจริง โทษตัวเองเสมอหมกมุ่นแต่เรื่องตัวเองไม่สนใจคนอื่น ไม่จัดระบบความคิดทำให้เหมือนไม่มีความรู้ไม่มีความเป็นผู้นำ ไม่ชอบเป็นจุดเด่น สมาธิอ่อนและสั้นเบื่อง่ายอารมณ์อ่อนไหวง่ายใจน้อย

วิธีแก้ไขโมหจริต คือ ตั้งเป้าหมายชีวิตให้ชัดเจน ฝึกสมาธิสร้างพลังจิตให้เข้มแข็งให้จิตออกจากอารมณ์โดยจับการเคลื่อนไหวของร่างกายหรือเล่นกีฬา แสวงหาความรู้และต้องจัดระบบความรู้ความคิดสร้างความแปลกใหม่ให้กับชีวิตอย่าทำอะไรซ้ำซาก และกรรมฐานที่เกื้อกูล คือ อานาปานสติ และพึงแก้ด้วยการเรียน ถาม ฟังธรรม สนทนาธรรมตามกาลหรืออยู่กับครู

วิตกจริต ลักษณะของวิตกจริต คือ พุดเป็นน้ำไหลไฟดับ ความคิดพวยพุ่งฟุ้งซ่าน อยู่ในโลกความคิดไม่ใช่โลกความจริง มองโลกในแง่ร้ายว่าคนอื่นจะเอาเปรียบกลั่นแกล้งเรา หน้าที่จะบึ้ง ไม่ค่อยยิ้มเจ้ากี้เจ้าการอวดตาสองคิดคิดว่าตัวเองเก่ง อยากรู้อยากเห็นไปทุกเรื่อง ผัดวันประกันพรุ่ง

ข้อเด่นของวิตกจริต คือ เป็นนักคิดระดับเยี่ยมยอด มองอะไรทะลุปรุโปร่งหลายชั้น เป็นนักพูดที่เก่ง จูงใจคน เป็นผู้นำหลายวงการ ละเอียดยรอบคอบ เจาะลึกในรายละเอียด เห็นความผิดเล็กความผิวน้อยที่คนอื่นไม่เห็น

ข้อด้อยของวิตกจริต คือ มองจุดเล็กลึกลับภาพใหญ่ เปลี่ยนแปลงความคิดตลอดเวลา จุดยืงกลับใจกลับไปกลับมาไม่รักษาสัญญา มีแต่ความคิดไม่มีความรู้สึกขาดวิจารณญาณลึกลับ มักตัดสินใจผิดพลาด มักทะเลาวิวาททำร้ายจิตใจ เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นมีความทุกข์ เพราะเห็นแต่ปัญหาแต่หาทางแก้ไม่ได้

วิธีแก้ไขวิตกจริต คือ เลือกความคิด อย่าให้ความคิดลากไป ผึกสมาธิแบบอานาปานสติ หรือเพ่งกลิ่นเพื่อสงบสติอารมณ์ เลิกอกุศลจิตคลายจากความฟุ้งซ่าน สร้างวินัยต้องสร้างกรอบเวลา ผึกมองภาพรวมคิดให้ครบวงจรหัดมองโลกในแง่ดีพัฒนาสมองด้านขวา

สัทธาจริต ลักษณะของสัทธาจริต คือ มีความยึดมั่นอย่างแรงกล้าในบุคคล หลักการ หรือความเชื่อ ย้ำคิดย้ำพูดในสิ่งที่ตนเองเชื่อถือและศรัทธา คิดว่าตัวเองเป็นคนดีน่าศรัทธา ประเสริฐกว่าคนอื่น เป็นคนจริงจัง พุดมีหลักการ

ข้อเด่นของสัทธาจริต คือ มีพลังจิตสูงและเข้มแข็งพร้อมที่จะเสียสละ เพื่อผู้อื่น ต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม มีพลังขับเคลื่อนมหาศาล มีลักษณะความเป็นผู้นำ

ข้อด้อยของสัทธาจริต คือ หูเบา มีความเชื่ออยู่เหนือเหตุผล ถูกหลอกได้ง่าย ยิ่งศรัทธามากปัญหายิ่งลดน้อยลง จิตใจคับแคบไม่ยอมรับความคิดที่แตกต่าง ไม่ประนีประนอมมองโลกเป็นขาวและดำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนคิดว่าถูกต้อง สามารถทำได้ทุกอย่าง แม้แต่ใช้ความรุนแรง

วิธีแก้ไขสัทธาจริต คือ นึกถึงกาลามสูตร ใช้หลักเหตุผลพิจารณาเหนือความเชื่อ ใช้ปัญญานำทาง และใช้ศรัทธาเป็นพลังขับเคลื่อน เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ๆ ลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวบุคคลหรืออุดมการณ์ลดความยึดมั่นในตัวกูของกูและกรรมฐานที่ควรพิจารณาคือ อนุสติ 6

พุทธิจริต ลักษณะของพุทธิจริต คือ คิดอะไรเป็นเหตุเป็นผล มองเรื่องต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริงไม่ปรุงแต่ง พร้อมรับความคิดที่แตกต่างไปจากของตนเอง ใฝ่เรียนรู้ ช่างสังเกต มีความเมตตาไม่เอาเปรียบคน หน้าตาผ่องใส ตาเป็นประกาย ไม่ทุกข์

ข้อเด่นของพุทธิจริต คือ สามารถเห็นเหตุเห็นผลได้ชัดเจนและรู้วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องอัตราต่ำ เปิดใจรับข้อเท็จจริงจิตอยู่ในปัจจุบันไม่จมปลักในอดีต และไม่กังวลในสิ่งที่จะเกิดในอนาคต พัฒนาปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตร

ข้อด้อยของพุทธิจริต คือ มีความเฉื่อย ไม่ต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ ชีวิตราบรื่นมาตลอด หากต้องเผชิญพลังด้านลบ อาจเอาตัวไม่รอด ไม่มีความเป็นผู้นำ จิตไม่มีพลังพอที่จะดึงดูดคนให้คล้อยตาม

วิธีแก้ไขพุทธิจิต คือ ถามตัวเองว่าพอใจแล้วหรือกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพิ่มพลังสติสมาธิพัฒนาจิตใจให้มีพลังขับเคลื่อนที่แรงขึ้นเพิ่มความเมตตาพยายามทำให้ประโยชน์ให้กับสังคมมากขึ้น

จากข้อมูลของจิตทั้ง 6 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะช่วยให้เราเข้าใจนิสัยของตนเองและผู้คนรอบข้างมากยิ่งขึ้น พร้อมกับได้รู้ว่าเราจะต้องปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้างและจะต้องพัฒนาอะไรบ้างในตัวของเรา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานหรือการทำงานร่วมกับผู้อื่นให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้นไป

กล่าวอีกอย่างหนึ่งจิตทั้ง 6 อย่างนี้เมื่อสังเคราะห์ด้วยความเสมอภาคกันได้ 3 คู่ ได้แก่ รากจิตกับสัทธาจิต โทสจิตกับพุทธิจิต โมหจิตกับวิตกจิต ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้ รากจิตกับสัทธาจิต ที่จัดว่ามีความเสมอภาคกันนั้น คือ รากจะเป็นหัวหน้าในฝ่ายกุศลและสัทธาก็เป็นหัวหน้าเหมือนกันแต่เป็นหัวหน้าทางฝ่ายกุศล รากะยอมแสวงหาในทางกามคุณ สัทธาก็แสวงหาเหมือนกันแต่แสวงหาบุญ คือกุศลกรรม มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น รากะติดใจในสิ่งที่ได้สาระไร้ประโยชน์ฉนใด สัทธาก็เลื่อมใสในสิ่งที่ได้เป็นสาระเป็นประโยชน์ฉนนั้น

โทสจิตกับพุทธิจิต (ปัญญาจิต) ที่จัดว่ามีความเสมอภาคกันนั้น คือ โทสะมีการเบื่อหน่าย แต่เป็นการเบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่ชอบ ถ้าสิ่งใดยังชอบอยู่ก็ไม่เบื่อหน่าย ส่วนปัญญามีการเบื่อหน่ายเหมือนกัน คือ เบื่อหน่ายในสังขารธรรมทั้งปวง ไม่ใช่ว่าเลือกเบื่อหน่ายบ้างไม่เบื่อหน่ายบ้างเหมือนอย่างโทสะหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า โทสจิต เบื่อหน่ายด้วยอำนาจแห่งโมหะ ซึ่งเป็นทางให้ถึงอบาย ส่วนพุทธิจิตนั้นก็เบื่อหน่ายเหมือนกัน แต่ว่าเบื่อหน่ายด้วยอำนาจแห่งปัญญาซึ่งเป็นทางให้ถึงสวรรค์ ตลอดจนถึงพระนิพพานก็ได้นี้เป็นประการหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่ง โทสะเป็นธรรมที่เกิดเร็ว ดุจไฟไหม้ฟางลุกโผลงขึ้นในทันใดฝ่ายปัญญาก็เป็นธรรมที่เกิดเร็วเหมือนโทสะ คือเกิดสว่างจำรู้แจ้งขึ้นมาในทันใดนั้นเหมือนกัน โมหจิตกับวิตกจิต ที่จัดว่ามีความเสมอภาคกันนั้น คือ โมหะมีอาการสงสัยลังเลใจอยู่ ส่วนวิตกก็คิดแล้วคิดอีก อันเป็นอาการที่คล้ายกับลังเลไม่แน่ใจเช่นเดียวกัน

บทสรุป

เมื่อกล่าวโดยสรุปความหมายของ จิต หมายถึงความประพฤติปกติ นิสัยอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ที่แสดงออกทางกายวาจาซึ่งมีความแตกต่างกัน แบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ (1) รากจิต หมายถึง ผู้มีความประพฤติหนักไปทางรักสวย รักงาม (2) โทสจิต หมายถึง ผู้มี

ความประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด (3) โมหะจิต หมายถึง ผู้มีความประพฤติปกติหนักไปทางขลาด เหนงซึม เงื่อง งง งามาย (4) สัทธาจิต หมายถึง ผู้มีความประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ซึ้นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย (5) พุทธิจิต หมายถึง ผู้มีความรู้ ความประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณา (6) วิทกจิต หมายถึง ผู้มีความประพฤติหนักไปทางนึกคิด จับจด ฟุ้งซ่าน จิตถือว่าเป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา จิตซึ่งเป็นลักษณะพื้นเพนิสัยของมนุษย์ที่แตกต่างกันไป ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อได้ศึกษาและสำรวจจิตในตนเองก็จะหากิจกรรมเพื่อใช้ในการพัฒนาปัญญา ซึ่งในเบื้องต้นของการกล่าวถึงจิตนั้นพบว่า มีจุดประสงค์ที่มุ่งเน้นไปสู่การเตรียมตัวเพื่อพัฒนาปัญญาของบุคคล ที่มีจิตต่างกันแล้วเลือกแนวทางการเจริญสมณธรรมฐาน 40 ประการ เป็นหลักใหญ่ การดูลักษณะของจิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีอยู่ 5 ประการ คือ (1) โดยอิริยาบถ ได้แก่ การเดิน ยืน นั่ง นอน และอาการเคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่างๆ (2) โดยกิจจะ ได้แก่ ลักษณะการทำงานที่ทำ (3) โดยโภชนะ ได้แก่ อาหารที่บริโภค รวมทั้งการที่บริโภค เช่น ขอบรส แบบอาหารอย่างไรบ้าง (4) โดยทสสนะ ได้แก่ การดู การฟัง การดม การกิน การลูบไล้แต่งเนื้อแต่งตัว เช่น การได้ดูได้ฟังแล้วแสดงออกอย่างไร (5) โดยธัมมปวัตติ ได้แก่ ความเป็นไปแห่งธรรม เป็นต้นว่า ความประพฤติดี ความประพฤติเลว อันเกิดจากกิเลสและคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคน เช่น ธรรมอย่างไร และจิตทั้ง 6 อย่างนี้เมื่อสงเคราะห์ด้วยความเสมอภาคกันได้ 3 คู่ ได้แก่ ราคะจิตกับสัทธาจิต โทสะจิตกับพุทธิจิต โมหะจิตกับวิทกจิต ส่วนสาเหตุที่คนเรามีจิตแตกต่างกันเกิดจากกรรมในอดีตและสัดส่วนองค์ประกอบของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลมภายในร่างกายของแต่ละคน

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 12 , นนทบุรี: พิมพ์การพิมพ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2553). *วิมุตติมรรค พระอุปติสเถระ รจนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์. (2502). *พุทธวิธีครองใจคน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
วสิน อิศระ. (2521). *สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค*. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

